

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Zyra e Kryeministrit / Kancelarija Premijera / Office of the Prime Minister
Zyra për Qeverisje të Mirë / Kancelarija za Dobro Upravljanje / Office of Good Governance

**STRATEGIJA ZA UKLJUČIVANJE ROMSKE I
AŠKALIJSKE ZAJEDNICE U KOSOVSKO DRUŠTVO
2017-2021**

Priština, 10. novembar 2016. godine

Zahvalnost

Izrada ove Strategije predstavlja zajednički napor Kancelarije Premijera Republike Kosovo/Kancelarije za dobro upravljanje, i svih relevantnih ministarstava u Vladi Republike Kosovo, predstavnika triju zajednica u Skupštini Republike Kosovo, predstavnika opštinskih institucija, predstavnika civilnog društva koji rade sa romskom i aškalijskom zajednicom na Kosovu.

Kancelarija za dobro upravljanje, u okviru Kancelarije Premijera, želi da izrazi zahvalnost za projekat koji finansira Evropska Unija „Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje – KEEN“ koji se sprovodi od strane Kosovskog edukativnog centra (KEC) i koji je podržao i izradu ovog dokumenta; sa sadržajnim doprinosom organizacija civilnog društva članica mreže „Platforma“ koje rade sa romskom i aškalijskom zajednicom na Kosovu; članova radnih grupa, odgovornih službenika iz relevantnih ministarstava, kao i mnogih drugih strana koja su posvetila vremena i energiju za razvoj ove strategije.

Vlada Republike Kosovo je veoma zahvalna na velikoj i kontinuiranoj podršci svih razvojnih međunarodnih partnera, za podržavanje predstavnika Kancelarije Evropske Unije na Kosovu, Saveta Evrope, OEBS-a, UNICEF-a, ambasade Norveške, ambasade Švajcarske, Britanskog Saveta, Humanitarnih organizacija Humanitare Terre des Hommes i World Vision.

Spisak skraćenica

ARS	Anketa radne snage
AGVP	Anketa grupacija višestrukih pokazatelja
AR	Akutne Respiratorne
ASK	Agencija za statistiku Kosova
EU	Evropska Unija
OOO	Opštinsko Odeljenje za obrazovanje
AEBZ	Akzione ekipe za bezbednost u zajednici
IVO	Institucije visokog obrazovanja
ARI	Akutne respiratorne infekcije
MUO	Međuministarski upravni odbor
OSBZ	Opštinski savet za bezbednost u zajednici
OAO	Opštinski akcioni odbori
LOJB	Lokalni odbor za javnu bezbednost
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
AMTR	Aktivne mere tržišta rada
MKP	Ministarstvo za kulturu i povratak
MŽSP	Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MUP/ORRL	MUP/Odeljenje za re-integraciju repatriranih lica
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MZ	Ministarstvo zdravlja
NVO	Nevladine organizacije
ORT	Rehabilitacioni tretman kroz usta
OCD	Organizacije civilnog društva
PK	Policija Kosova
CSR	Centar za socijalni rad
SUIK	Sistem upravljanja informacijama na Kosovu
SAP	Strategija i akcioni plan
OŠNSŠ	Osnovna škola i niža srednja škola
SVŠ	Srednja visoka škola
AU	Administrativno Uputstvo
OVK	Oslobodilačka Vojska Kosova
UNDP	Program ujedinjenih nacija za razvoj
UNFPA	Fond Ujedinjenih Nacija za stanovništvo
UNICEF	Dečji fond Ujedinjenih nacija
KPZ	Kancelarija za pitanje zajednica
OKZP	Opštinske kancelarije za zajednice i povratak
KP	Kancelarija premijera
KDU	Kancelarija za dobro upravljanje

Izvršni rezime

Strategija za uključivanje romske i aškalijske zajednice predstavlja nastavak politika Vlade Republike Kosovo za jačanje multi-etničkog i multi-kulturnog karaktera kosovskog društva. Tokom izrade ovog dokumenta su uzete u obzir lekcije koje proizilaze iz sprovođenja Strategije i akcionog plana za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice 2009-2015^{1,2}, kao i okvir EU-a za nacionalne strategije za integrisanje Roma do 2020. godine³. Na osnovu okvira, definisane su četiri oblasti aktivnosti koje treba da se adresiraju od strane nacionalnih strategija: obrazovanje, zapošljavanje i socijalno blagostanje, zdravstvo i stanovanje. U nastavku, dajemo kratak rezime izazova, prema ovim oblastima:

Obrazovanje: Uprkos napretku u povećanju učešća u obrazovanju romske i aškalijske zajednice, razlika sa prosekom Kosova nastavlja da bude još uvek značajna. Takođe, deca romske i aškalijske zajednice pokazuju slabiji učinak u školi od proseka i jedan od glavnih uzroka za to se vidi u slabom učešću u predškolskom obrazovanju. Visok stepen svesti o značaju školovanja se primećuje i kod pripadnika romske i aškalijske zajednice, ali često nedostaje svest većine o društvenom značaju školovanja marginalizovanih grupa.

Zapošljavanje i socijalno blagostanje: Stanje zapošljavanja romske i aškalijske zajednice je teško u odnosu na ostale zajednice, dok radna mesta na kojima su angažovani su često privremena, u većini slučajeva fizička, koja je zahtevaju visoke veštine i ne plaćaju se dobro. Kada se tome dodaje nisko uključivanje zajednica u šemama socijalnog blagostanja i nedovoljno korišćenje socijalnih usluga, proizilazi da se smanjenje siromaštva među ovim zajednicama pojavljuje kao veoma ozbiljan izazov.

Zdravstvo: Sa jednim ograničenim pristupom zdravstvenih preventivnih i terapijskih usluga, romska i aškalijska zajednica nastavlja da pate od lošeg zdravlja. Među glavnim preprekama za pristup zdravstvenim uslugama su: siromaštvo i nemogućnost za plaćanje tretiranja i kupovine lekova, transport, kao i nedostatak ličnih dokumenata. Romska i aškalijska zajednica pate od jedne visoke rasprostranjenosti neadekvatnog i nedovoljnog hranjenja, šta doprinosi slabom zdravlju i kratkom životnom veku. Nivo bolesti je uznemiravajući, posebno prisustvo hroničnih ne-prenosnih bolesti, kao što je dijabetes, hiper-pritisak, kardio-vaskularne bolesti i poremećaji skeleta.

Stanovanje: Veliki izazov za rešavanje problema stanovanja predstavlja i evidentiranje potreba porodica romske i aškalijske zajednice, čiji se broj računa na oko 6000. Ideja je da se ovaj problem adresira u okviru procesa funkcionalizacije baze podataka za potrebe stanovanja od strane MŽSPP. Takođe, treba osigurati viši stepen uključivanja samih pripadnika romske i aškalijske zajednice u rešavanju problema stanovanja, počev od artikulisanja potreba za stanovanje, do regulisanja imovinske dokumentacije. Potreba za osiguranje stanovanja nastavlja da bude mnogo viša od budžetskih mogućnosti, stoga je neophodno da se odrede prioriteti prilikom pružanja pomoći.

Za svaku od četiri oblasti strategije je definisan jedan strateški cilj. Svaki strateški cilj je razvrstan na rezultate, dok rezultati u aktivnosti. Sledeća tabela daje pregled strateških ciljeva i rezultata povezanih prema oblastima.

¹ Strategija za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice u Republici Kosovo 2009-2015, decembar 2008. godine.

http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Strategija_per_integririmin_e_komuniteteve_RAE_2009-2015_shq.pdf

² Akcioni Plan za sprovođenje Strategije Republike Kosovo za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice, 2009-2015. godine.

http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Plani_i_Veprimit_per_zbatimin_e_Strategijise_per_integririmin_e_Komunitetit_RAE_2009-2015.pdf

³ Okvir EU-a za Nacionalnu strategiju za integrisanje Roma do 2020. godine, Brisel, 05.04.2011. godine, COM(2011) 173.

http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf

Oblast	Strateški cilj	Očekivani rezultati
Obrazovanje	Povećanje uključivanja i pružanje mogućnosti za razvoj, osposobljavanje i kvalitetno obrazovanje za pripadnike romske i aškalijske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • Poboljšanje učešća u obrazovanju pripadnika romske i aškalijske zajednice. • Poboljšanje učinka učenika i studenata romske i aškalijske zajednice. • Podizanje svesti interesnih strana radi pomaganja obrazovanja pripadnika romske i aškalijske zajednice.
Zapošljavanje i socijalno blagostanje	Poboljšanje ekonomske i socijalne situacije romske i aškalijske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje nivoa zapošljavanja pripadnika romske i aškalijske zajednice. • Unapređenje učešća porodica romske i aškalijske zajednice u šemama zaštite i u društvenim uslugama.
Zdravstvo	Poboljšanje zdravstvenog stanja i kvaliteta života kod pripadnika romske i aškalijske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje pristupa u zdravstvenim uslugama za pripadnike romske i aškalijske zajednice. • Poboljšano ponašanje i zdravstvene prakse kod pripadnika romske i aškalijske zajednice. • Osiguranje zdrave sredine za stanovništvo romske i aškalijske zajednice.
Stanovanje	Osiguranje adekvatnog održivog stanovanja za romsku i aškalijsku zajednicu u skladu sa važećim zakonodavstvom	<ul style="list-style-type: none"> • Identifikovane su potrebe pripadnika zajednica za adekvatno i socijalno stanovanje. • Povećana je svest pripadnika romske i aškalijske zajednice za aktivno učešće u rešavanju problema stanovanja. • Značajno unapređenje ka rešavanju stambenog problema za pripadnike romske i aškalijske zajednice.

Sadržaj

ZAHVALNOST	2
SPISAK SKRAĆENICA	3
IZVRŠNI REZIME	4
1. UVOD	7
2. METODOLOGIJA	8
3. ISTORIJAT	9
3.1. ZAKONODAVSTVO	10
3.2. POLITIKE	11
3.3. MEHANIZMI ZA ZAŠTITU ZAJEDNICA NA KOSOVU	11
3.4. OBRAZOVANJE	12
3.5. ZAPOSŁJAVANJE I SOCIJALNO BLAGOSTANJE	14
3.5.1. <i>Zapošljavanje</i>	14
3.5.2. <i>Socijalno blagostanje</i>	16
3.6. ZDRAVSTVO	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3.7. STANOVANJE	22
3.8. POVEZANA PITANJA	24
3.8.1. <i>Rodna raznovrsnost</i>	24
3.8.2. <i>Bezbednost</i>	24
3.8.3. <i>Registracija</i>	25
4. VIZIJA, MISIJA I PRINCIPI STRATEGIJE	26
5. STRATEŠKI CILJEVI	27
5.1. RAZMATRANE ALTERNATIVE	27
5.2. OBRAZOVANJE	29
5.3. ZAPOSŁJAVANJE I SOCIJALNA ZAŠTITA	34
5.4. ZDRAVSTVO	41
5.5. STANOVANJE	45
6. SPROVOĐENJE STRATEGIJE	50
6.1. MEHANIZMI SPROVOĐENJA	50
6.2. NADZOR I PROCENA	51
7. BUDŽET	53
ANEKS: OKVIR PROCENE PERFORMANSE	55

1. Uvod

Decembra 2008. godine, Vlada Republike Kosovo je usvojila Strategiju za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice u Republici Kosovo 2009-2015⁴, kao i Akcioni plan za njeno sprovođenje⁵, identifikovanjem oblasti od posebnog značaja za integrisanje triju zajednica⁶. Svaka od identifikovanih oblasti je sadržavala mere za postizanje potrebnih promena za postizanje specifičnih ciljeva i objekta. Međutim, zbog nedovoljnih finansijskih i ljudskih izvora za nadgledanje napretka, nedovoljne koordinacije među ministarstvima i institucijama centralnog i lokalnog nivoa, uključujući nedovoljno korišćenje ekspertize relevantnih organizacija civilnog društva, sprovođenje strategije je imalo stagnacija. Ovi problemi sprovođenja su primećeni u uzastopnim izveštajima napretka Evropske Unije⁷, kao i u izveštaju nadgledanja sprovođenja okvirne konvencije o nacionalnim manjinama.

Imajući u obzir činjenicu da se Akcioni Plan završavao krajem 2015. godine, međuinstitucionalni Upravni Odbor⁸ osnovan od strane Vlade Republike Kosovo je radi koordinacije aktivnosti za sprovođenje Strategije, 2014. godine artikulisalo potrebu za novim političkim dokumentom za integrisanje triju zajednica, u skladu sa Okvirom EU-a za nacionalne strategije za integraciju Roma do 2020. godine⁹. Okvir EU-a određuje četiri prioritetne oblasti za integrisanje romske i aškalijske zajednice:

1. Pristup obrazovanju: Osigurati se da sva deca završavaju najmanje obavezno obrazovanje.
2. Pristup u zapošljavanju: Smanjivanje razlike u zapošljavanju između pripadnika zajednica i drugog dela stanovništva.
3. Pristup zdravstvenoj nezi: Smanjenje razlike u zdravstvenom stanju između pripadnika zajednica i drugog dela stanovništva.
4. Stanovanje i pristup osnovnim uslugama: Smanjenje razlike između pristupa pripadnika zajednica u stanovanju i javnim uslugama (voda, električna energija, gas) i preostalog dela stanovništva.

Upravo su ove četiri oblasti obuhvaćene u novom dokumentu Strategije, razvijane od strane Vlade Republike Kosovo. Ovde treba navesti da nisu zaboravljene i druge oblasti od značaja, radi osiguranja uključivanja romske i aškalijske zajednice u periodu 2017-2021, kao što su: civilni registar, povratak i re-integrisanje i bezbednost.

⁴ Strategija za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice u Republici Kosovo 2009-2015, decembar 2008. godine. http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Strategija_per_integririmin_e_komuniteteve_RAE_2009-2015_shq.pdf

⁵ Akcioni Plan za sprovođenje Strategije Republike Kosovo za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice, 2009-2015. http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Plani_i_Veprimit_per_zbatimin_e_Strategjise_per_integririmin_e_Komunitetit_RAE_2009-2015.pdf

⁶ 1. Obrazovanje, 2. Zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje, 3. Zdravstvo i socijalna pitanja, 4. Smeštaj i neformalna naselja, 5. Povratak i re-integrisanje, 6. Registrovanje, 7. Kultura, mediji i informisanje, 8. Učešće i zastupanje, 9. Bezbednost, policijska služba, pravosuđe, 10. Anti-diskriminacija i 11. Rodna ravnopravnost.

⁷ Izveštaj o napretku EU-a 2014, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-kosovo-progress-report_en.pdf (accessed 14-10-2016); Izveštaj o napretku EU-a 2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf (dostupno od 16-10-2016. godine).

⁸ Međuinstitucionalni upravni odbor je politički organ sa učešćem civilnog društva osnovan radi nadgledanja i koordinacije aktivnosti za sprovođenje ove strategije.

⁹ Okvir EU-a za Nacionalne strategije za integrisanje roma u 2020. godini, Brisel, 05.04.2011. godine, COM(2011) 173. http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf

2. Metodologija

Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) u Kancelariji Premijera, kao odgovorna institucija za upravljanje radom za izradu ovog strateškog dokumenta, pratila je sveobuhvatan i participativni proces, na osnovu iskustva u izradi i sprovođenju Strategije i Akcionog Plana za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice 2009-2015. Takođe, KDU je zasnovala svoj rad u relevantnom Administrativnom Uputstvu koji određuje proces planiranja i sadržaj dokumenta¹⁰.

Postoje četiri osnovna temelja na kojima se zasniva ova strategija:

Prvo, zasniva se na stečenom iskustvu tokom izrade i sprovođenja prve Strategije, ciljevi i mere su formulisane tako da se utiče što više na poboljšanje stanja ciljanih zajednica.

Drugo, akumulirano iskustvo zaposlenih u institucijama sistema koja se svakodnevno suočavaju sa problemima kada se radi o uključivanju romske i aškalijske zajednice. Pisanju ovog dokumenta su prethodile intenzivne pojedinačne i grupne konsultacije sa predstavnicima svih relevantnih institucija, ministarstva i nevladinog/civilnog sektora.

Treće, nema sumnje da su u prethodnom periodu, značajno ojačale NVO koje rade sa romskom i aškalijskom zajednicom. Za razliku od 2008. godine, danas na Kosovu postoje nekoliko nevladine organizacije koje u fokusu imaju romsku i aškalijsku zajednicu, i, koje, njihovim iskustvom i kapacitetom su doprinele i mogu da značajno doprinose, kako određivanju tako i sprovođenju predviđenih ciljeva i mera.

Četvrto, tokom izrade ove Strategije je konsultovana i dokumentacija koja se odnosi na Rome u drugim evropskim zemljama, kako bi se iskustva ovih zemalja iskoristila za ovu strategiju, radi davanja najboljih mogućih rezultata.

Tokom izrade dokumenta, sprovedeni su neprestani naponi radi osiguranja šireg uključivanja predstavnika romske i aškalijske zajednice u procesu konsultacija. Pored političkih predstavnika triju zajednica, u procesu konsultacija su obuhvaćene i nevladine organizacije koje zastupaju njihov interes, kao i razvojne partnere koji rade na unapređenju prava romske i aškalijske zajednice. Proces je rukovođen od strane Radnog tima¹¹ u kojem su obuhvaćene institucije Kosova, nevladine organizacije koje rade sa romskom i aškalijskom zajednicom i međunarodnim organizacijama u svojstvu posmatrača. Sam proces se sastavljao od radionica za analizu stanja, planiranje aktivnosti i određivanje budžeta, konsultativni sastanci sa interesnim stranama, kao i traženje povratnih informacija, primedbi i sugestija u pisanom obliku.

¹⁰ Administrativno Uputstvo br. 02/2012 o procedurama, kriterijumima i metodologiji pripremanja i usvajanja Strateških dokumenata i planova za njihovo sprovođenje. http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Draft_Udhezimi_Administrativ_Per_Strategjite_FINAL_2012_2_.pdf

¹¹ Odluku Vlade Republike Kosovo o formiranju Radnog tima za izradu nove Strategije za romsku i aškalijsku zajednicu - aneks 2.

3. Istorijat

Širom Evrope žive oko 10-12 miliona pripadnika romske zajednice¹². Prema podacima iz registra stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011. godine, na Kosovu žive 1,739,825 stanovnika, od kojih su romske nacionalnosti 8,824 ili 0.5%, aškalijske nacionalnosti 15,436 ili 0.9%¹³. U tabeli 1. su predstavljeni podaci registrovanja prema opštinama u kojima žive pripadnici romske i aškalijske zajednice¹⁴. Ovde treba naglasiti da popis stanovništva nije razvijen u svim opštinama sa srpskom većinom, stoga su podaci nepotpuni.

Tabela 1. Pripadnici romske i aškalijske zajednice prema opštinama

Opština	Romi	Aškalijske	Ukupno
Dečani	33	42	75
Đakovica	738	613	1,351
Glogovac	0	0	0
Gnjilane	361	15	376
Dragaš	3	4	7
Istok	39	111	150
Kačanik	5	1	6
Klina	78	85	163
Kosovo Polje	436	3,230	3,666
Kamenica	240	0	240
Mitrovica	528	647	1,175
Lipljane	342	1,812	2,154
Novo Brdo	63	3	66
Obilić	661	578	1,239
Orahovac	84	404	488
Peć	993	143	1,136
Podujevo	74	680	754
Priština	56	557	613
Prizren	2,899	1,350	4,249
Srbica	0	10	10
Štimlje	23	750	773
Štrpce	24	1	25
Suva Reka	41	493	534
Uroševac	204	3,629	3,833
Vitina	12	14	26
Vučitrn	68	143	211
Mališevo	26	5	31
Mamuša	39	12	51
Gračanica	745	104	849
Klokot	9	0	9
Ukupno	8,824	15,436	24,260

¹² Stanje Roma u 11 država članica EU-a – Rezultati ankete, Agencija za evropsku uniju za osnovna prava, 2012. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf

¹³ ASKDATA - <http://askdata.rks.gov.net/PXWeb/pxweb/sq/askdata/?rxid=0b4e087e-8b00-47ba-b7cf-1ea158040712/>

¹⁴ Isto.

Strategija za integraciju romske, aškalijske i egipćanske zajednice 2019-2015 se odnosi na specifične podatke koje ističu nepovoljnu poziciju ovih triju zajednica u svim oblastima života u odnosu na ostale zajednice, a koja rezultirala visokom stopom siromaštva među njima¹⁵.

3.1. Zakonodavstvo

Ustav Republike Kosovo garantuje osnovna prava u okviru poglavlja II Ustava (ljudska prava) i pruža dodatnu zaštitu ljudskim pravima zajednica u okviru poglavlja III Ustava (prava zajednica). Ljudska prava i osnovna sloboda garantovana sporazumom i međunarodnim instrumentima se garantuju i Ustavom i direktno su primenjiva u Republici Kosovo, gde, u slučaju sukoba, one imaju prioriteta u odnosu na pravne norme i ostale akte javnih institucija.¹⁶

- Pravni sistem u sebi sadrži pravni paket koji izvire iz garantovanih prava zajednica o njihovih pripadnika u raznim oblastima¹⁷.
- Potreba za većom posvećenošću u vezi sa promovisanjem i osiguranjem u praksi ljudskih prava, sa stanovišta sprečavanja i eliminisanja diskriminacije, direktne ili indirektna, nekoliko grupa, istakao je potrebu za usvajanje zakonodavstva za zaštitu ovih grupa¹⁸.

Doprinoseći osiguranju sprovođenja prava za zaštitu manjina, koja su međunarodno poznata i sprovodljiva na Kosovu, kao i specifičnih zakona u zemlji¹⁹, Vlada je usvojila posebnu uredbu²⁰ za formiranje kancelarija za zajednice i povratak u svim opštinama. Mandat ovih kancelarija je da identifikuju, promovišu, sprovode i nadgledaju politike, aktivnosti i relevantne programe za zaštitu i promovisanje prava zajednica; ravnopravan pristup zajednica u javnim uslugama; stvaranju uslova za održiv povratak izbeglica, povratnika, raseljenih i repatriranih lica.

¹⁵ Izveštaj UNDP-a o humanom razvoju, 2010.

http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/KHDR/HDR_2010_English.pdf?download

¹⁶ Ustav Republike Kosovo, član 17.2; 2008: Univerzalna izjava o ljudskim pravima; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zajedno sa njenim protokolima; Međunarodna konvencija o ljudskim i političkim pravima zajedno sa njenim protokolima; Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina; Konvencija za eliminisanje svih oblika rasne diskriminacije; Konvencija za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama; Konvencija o pravima deteta; Konvencija protiv torture i drugih reformi tretiranja ili surovog, nehumanog i ponižavajućeg kažnjavanja.

¹⁷ Zakon o verskoj slobodi na Kosovu, http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2006_02-L31_al.pdf (preuzeto dana 13.10.2016. godine); Zakon o kulturnom nasleđu, Zakon o korišćenju jezika, http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2006_02-L37_al.pdf (preuzeto dana 13.10.2016. godine); http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2006_02-L88_al.pdf (preuzeto dana 13.10.2016. godine); Zakon o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih predstavnika u Republici Kosovo, http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L047_al.pdf (preuzeto dana 13.10.2016. godine); Zakon o lokalnoj samoupravi, http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_al.pdf (preuzeto dana 13.10.2016. godine); Zakon o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo, http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L068_al.pdf (preuzeto dana 13.10.2016. godine).

¹⁸ Zakon o zaštiti protiv diskriminacije, <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-021%20sh.pdf> (preuzeto dana 13.10.2016. godine); Zakon o rodnoj ravnopravnosti, <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20sh.pdf> (preuzeto dana 13.10.2016. godine); Zakon o Ombudsmanu, <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-019%20sh.pdf> (preuzeto dana 13.10.2016. godine).

¹⁹ Zakon br. 03/L-40 o lokalnoj samoupravi; Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo.

²⁰ Uredna br. 02/2010 o opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak. http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Rregullore_per_Zyrat_komunale_per_Komunitete_dhe_Kthim.pdf

3.2. Politike

Kosovo ima sofisticiran politički okvir i, pored istekle strategije i akcionog plana, kao i lokalnih planova za sprovođenje strategije na lokalnom nivou, postoje i druge politike koje su relevantne za dodato obuhvatanje romske i aškalijske zajednice. Međutim, tri od četiri dokumenata politika koja su upotrebljena u procesu razvoja ove strategije su još uvek u fazi izrade ili usvajanja²¹.

3.3. Mehanizmi za zaštitu zajednica na Kosovu

Među državama zapadnog Balkana, Kosovo ima najviše mehanizama koji su usredsređeni na prava manjinskih zajednica, kako na centralnom nivou, tako i na lokalnom nivou. Dok se neki od ovih mehanizama odnose na njihovu zaštitu od diskriminacije, drugi se bave i pitanjima koja se povezuju sa učešćem u donošenju odluka.

Konsultativni savet za zajednice je osnovan u skladu sa Zakonom o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu. Mandat saveza obuhvata prikupljanje i artikulisanje stanovišta zajednica, koordinaciju i konsultovanje među zajednicama, komuniciranje sa državnim institucijama i pružanjem preporuka za alokaciju izvora za relevantne inicijative.

Komisija o pravima i interesima zajednica i povratka, u okviru Skupštine Kosova je odgovorna za razmatranje nacrti Zakona i formulisanje preporuka za zajednice i povratak.

Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) u okviru Kancelarije Premijera (KP), je odgovorna za koordinaciju pitanja ljudskih prava sa svim ministarstvima i opštinama. Kancelarija pruža savete za vladu, izrađuje politike, nadgleda preporuke Ombudsmana i sprovođenje strategije za ljudska prava. KP pruža savete Premijeru i relevantnim jedinicama KP-a, u oblastima dobrog upravljanja, ljudskih prava, ravnopravnih mogućnosti i u pitanjima protiv diskriminacije; izrađuje politike u oblasti dobrog upravljanja, u oblasti ljudskih prava, u ravnopravnim mogućnostima i u pitanjima protiv diskriminacije, razmatra politike delovanja, nacrt Zakonodavstva koji je pripremljen od strane vladinih organa u skladu sa standardima važećih ljudskih prava i praksi dobrog upravljanja u saradnji sa Pravnom kancelarijom, kao i savetuje i daje preporuke premijeru i relevantnim ministarstvima u skladu sa okolnostima. Takođe, KP pomaže u razvoju i sprovođenju oblasti komuniciranja sa javnošću i ostalih promotivnih projekata radi podsticanja svesti naroda o međunarodnim standardima ljudskih prava, transparentnosti, etike i odgovornosti u javnoj upravi, dobrom upravljanju, ravnopravnim mogućnostima, protiv diskriminacije i drugi principi demokratskog upravljanja. Ova ovlašćenja čine da KDU/KP upravlja procesom izrade Strategije i Akcionog plana u uključivanju romske i aškalijske zajednice u kosovskom društvu 2017-2021.

Kancelarija za pitanje zajednica (KPZ), u okviru KP-a, je osnovana 2008. godine kako bi se doprinelo koordinisanju napora Vlade kako bi se sproveo pravni nacionalni okvir o pravima zajednica i radi osiguranja da vladine politike i adekvatna dela ispune potrebe i interese zajednica. Takođe, KPZ koristi svoje fondove, na strateški način, kako bi bile ispunjene potrebe zajednica.

Kancelarija poverenika za jezike, u okviru KP, je odgovorna za čuvanje, promovisanje i zaštitu jezika, kao što se predviđa Zakonom o korišćenju jezika.

²¹ Strategija za zajednice i povratak 2014-2018; Strateški plan obrazovanja na Kosovu 2017-2021 (u procesu usvajanja); Strategija i Akcioni plan o ljudskim pravima u Republici Kosovo (u procesu usvajanja); Strategija o zaštiti i promovisanju jezičkih prava (u procesu izrade).

Opštine, u kojima pripadnici zajednica čine najmanje deset odsto lokalnog stanovništva, imaju dodatne zakonske obaveze, kao što su stvaranje pozicija zamenika predsedavajućeg skupštine opštine o zajednicama i zamenika gradonačelnika opštine. Dok, uloga zamenika predsedavajućeg je da posluži kao kontakt tačka o pitanjima relevantnih zajednica za rad skupštine, uloga zamenika gradonačelnika je da savetuje gradonačelnika o pitanjima koja se povezuju sa zajednicama.

Opštinska kancelarija za zajednice i povratak (OKZP) imaju za cilj da zaštite i promovišu prava zajednica, radi osiguranja jednakog pristupa zajednica u javnim uslugama, i radi stvaranja uslova za održivi povratak i re-integraciju izbeglica, raseljenih i repatriраних лица.

Opštinska komisija za zajednice je odgovorna za razmatranje usklađenosti aktivnosti opštinskiх vlasti sa zakonom u sprovođenju i razmatranju svih opštinskiх politika, praksi i aktivnosti radi osiguranja da se prava i interesovanja zajednica poštuju u potpunosti. Odbor, takođe, preporučuje skupštini opštine mere koje se trebaju sprovesti radi osiguranja funkcionisanja odredbi koje se odnose na potrebu zajednica radi unapređenja, isticanja, zaštite i razvoja njihovog etničkog, kulturnog, verskog i jezičkog identiteta, kao i radi osiguranja adekvatne zaštite prava zajednica unutar opštine. Odbor zajednica u svojim redovima obuhvata prostu većinu od strane članova Skupštine opštine, dok su ostali članovi predstavnici opština. Svaka zajednica koja živi u jednoj opštini se zastupa od najmanje jednog predstavnika u odboru za zajednice. Predstavnici ne-većinskiх zajednica u opštini čine većinu članova odbora za zajednice.

3.4. Obrazovanje

Sprovođenjem Strategije i preduzimanjem mera od strane Vlade Kosova i lokalnih vlasti, postignuto je poboljšanje učešća pripadnika romske i aškalijske zajednice u obrazovnom sistemu. Međutim, uključivanje romske i aškalijske zajednice u obrazovnom sistemu, kao i napuštanje školovanja od strane pripadnika ovih zajednica, ostaju još uvek izazovi za društvo. MONT i MUP su potpisale sporazum o razumevanju sa ciljem integrisanja u javni obrazovni sistem Republike Kosovo za repatriрану decu, od koje se očekuje da imaju dobit značajan broj dece romske i aškalijske zajednice. Takođe, MONT je izdao posebne podzakonske akte radi olakšanja integracije repatriране dece u sistemu obrazovanja na Kosovu. Pružena je mogućnost učenja romskog jezika kao izborni predmet, dok u visokom obrazovanju je MONT izdao administrativno uputstvo za određivanje rezervisaniх mesta za pripadnike romske i aškalijske zajednice²².

Tabela 3. Pruža podatke za registrovanje dece/učenika romske i aškalijske zajednice u pred-univerzitetskom obrazovanju, dok u tabelama 4 za njihovo napuštanje. Iz tabele 3 se primećuje jedan lak trend smanjenja u registrima u periodu 2012/13-2014/15 koji može biti rezultat smanjivanja nataliteta, dok stanje u 2015/16 godini može biti rezultat talasa migracija krajem 2014. godine i početkom 2015. godine koji je obuhvatio značajan broj pripadnika romske i aškalijske zajednice.

U prilogu tome govori i porast napuštanja školovanja u školskim godinama 2014/15 i 2015/16 koja se vidi iz tabele 4. Pored siromaštva, ostali uzroci napuštanja se trebaju tražiti i kod niskog povećanja svesti o značaju školovanja i raniх udaja devojaka.

Tabela 3. Registrovanje dece/učenika romske i aškalijske zajednice u pred-univerzitetskom obrazovanju u periodu 2012/13-2015/16.

²² AU BR. 09.2016 Primenjivanje afirmativniх mera i rezervisaniх mesta za registrovanje kandidata iz manjinske zajednice u javnim institucijama visokog obrazovanja. <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/06/ua-masht-09-2016-aplikimi-i-masave-afirmative-dhe-vendeve-te-rez-al.pdf>

Etnička pripadnost	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Romi	1,996	2,059	1,918	1,853
Aškalijske	4,068	4,210	4,177	3,529
Ukupno	6,064	6,269	6,095	5,382

(Izvor: Podaci iz godišnjih statistika MONT-a)

Tabela 3. Napuštanje učenika romske i aškalijske zajednice u periodu 2013/14-2015/16.

2013/14	Razred	Romi			Aškalijske			Romi i Aškalijske		
		M	F	Uk	M	F	Uk	M	F	Uk
	1-9. razred	39	51	90	34	26	60	77	89	166
	10-13. razred	0	0	0	1	0	1	2	1	3
	Ukupno	39	51	90	35	26	61	74	77	151
2014/15	Razred	Romi			Aškalijske			Romi i aškalijske		
		M	F	Uk	M	F	Uk	M	F	Uk
	1-9. razred	58	54	112	63	64	127	128	126	254
	10-12. razred	3		3			0	5	1	6
	Ukupno	61	54	115	63	64	127	124	118	242
2015/16 Prvo polugodište	Razred	Romi			Aškalijske			Romi i aškalijske		
		M	F	Uk	M	F	Uk	M	F	Uk
	1-9. razred	55	35	90	65	62	127	129	104	233
	10-12. razred			0	1	1	2	2	1	3
	Ukupno	55	35	90	66	63	129	121	98	219

(Izvor: Podaci iz MONT-a)

Zanimljivo je da stope napuštanja koje daju NVO su veće i razlog mogu biti veći i razlog može biti kod metodologije prikupljanja i obrađivanja podataka. Bez obzira na to, napuštanje ostaje veoma zabrinjavajuća pojava kada se govori o romskoj i aškalijskoj zajednici.

Međutim, ne postoje zvanični podaci za učešće romske i aškalijske zajednice i u visokom obrazovanju postoji pokazatelj da je broj studenata najmanje 256²³.

Prema jednoj studiji Agencije za statistike Kosova^{24 25} nivo pismenosti romske i aškalijske zajednice je veoma nizak u poređenju sa većinskim stanovništvom, i ista stvar važi i za obrazovni nivo zajednica. Glavni podaci ove studije koji se odnose na obrazovni sistem zajednica su predstavljeni u nastavku:

- Sposobnost za pismenost – Procenat mladih uzrasta 15-24 godina koji su u stanju da čitaju kratke rečenice o svakodnevnom životu ili koji su pohađali srednje visoko obrazovanje ili visoko obrazovanje:

²³ Izvor: NVO Advancing Together.

²⁴ Agencija za statistike Kosova, Romka, aškalijska i egipćanska zajednica u Republici Kosovo, Anketa grupacija višestrukih pokazatelja 2013-2014.

²⁵ Agencija za statistike Kosova, Nadgledanje stanja dece i žena, Anketa grupacija višestrukih pokazatelja 2013-2014.

- (a) Žene– 72.8 % (98% na nivou Kosova).
- (b) Muškarci – 86.5 % (97.6% na nivou Kosova).
- Pohađanje obrazovanja u ranoj uzrasti – Procenat dece uzrasta 36-59 meseci koja pohađaju neki obrazovni program predškolskog obrazovanja: 16.1% (13.9% na nivou Kosova).
- Pripremanje za školu – Procenat dece u prvom razredu osnovne škole koja je pohađala pred-osnovno obrazovanje tokom prethodne školske godine: 53.9 % (75.5 % na nivou Kosova).
- Neto stopa registrovanja u osnovnom obrazovanju: 68.1% (91.6% na nivou Kosova).
- Procenat dece uzrasta osnovne škole koja trenutno pohađa osnovno ili srednje obrazovanje: 85.3 % (98% na nivou Kosova).
- Procenat dece uzrasta srednje niže škole koja trenutno pohađa srednju nižu školu ili više: 65.0 % (95.9% na nivou Kosova).
- Procenat dece uzrasta srednje više škole, koja trenutno pohađa srednju višu školu ili više: 30.3 % (82% na nivou Kosova).
- Rad dece - Procenat dece uzrasta 5-17 godina, koji su angažovani radom: 16.6 % (10.7% na nivou Kosova).

MONT je završio Strateški plan za obrazovanje na Kosovu 2017-2021, na kojem se predviđaju mere za postizanje nekoliko specifičnih pokazatelja za obrazovanje romske i aškalijske zajednice do kraja 2021. godine:

- Uključivanje dece romske i aškalijske zajednice u pred-osnovnom obrazovanju (Cilj: 70%)
- Uključivanje dece romske i aškalijske zajednice u osnovnom obrazovanju (Cilj: 95%)
- Uključivanje dece romske i aškalijske zajednice u srednjem nižem obrazovanju (Cilj: 85%)
- Uključivanje dece romske i aškalijske zajednice u srednjem višem obrazovanju (Cilj: 50%)
- Stepen tranzicije u srednjem višem obrazovanju za decu romske i aškalijske zajednice (Cilj: 80%)
- Indeks rodne jednakosti za romsku i aškalijsku zajednicu (Cilj: OSNŠ– 1, SVŠ– 0.90)

3.5. Zapošljavanje i socijalno blagostanje

3.5.1. Zapošljavanje

Nizak nivo zapošljavanja ostaje ključni ekonomski i društveni problem Kosova, generalno. Prema anketi „Pulsi Publik“²⁶, 78 odsto građana Kosova citiraju nezaposlenost kao najveći problem Kosova. Ova statistika je razumljiva smatrajući da Anketa o radnoj snazi (ARS) 2015. pokazuje da je stepen nezaposlenosti na veoma visokom nivou od 32.9 odsto, dok je stepen zapošljavanja (odnos između broja zaposlenih prema radno sposobnom stanovništvu) samo 25.2 odsto²⁷.

Objavljene statistike o stanju zaposlenosti romske i aškalijske zajednice su zasnovane, uglavnom, na žalbama koje nemaju tržište rada na fokusu istraživanja i ne koriste konvencionalne metodologije i definicije, stoga kao takve one treba da se smatraju samo indikativne i nisu (u potpunosti) uporediva sa gore navedenim pokazateljima, na nivou zemlje. Međutim, postojeće statistike pokazuju da je stanje zapošljavanja ovih zajednica znatno teže u odnosu na sve ostale zajednice. Na primer, Izveštaj o humanom razvoju 2010. izveštava da je stepen nezaposlenosti u porodicama romske i aškalijske

²⁶ Programi Ujedinjenih Nacija za razvoj (UNDP), Pulsi Publik XI, Maj 2016.

²⁷ Agencija za statistike Kosova, Rezultati Ankete o radnoj snazi 2015. na Kosovu, 2016.

zajednice u 2009. godine bio oko 58 odsto, u odnosu na prosek stanovništva od 45 odsto²⁸. Međutim, budući da zemlja kao Kosovo, sa visokom nezaposlenošću, sa visokim brojem obeshrabrenih nezaposlenih (šta zatim utiče da statistike učešća na tržištu rada i nezaposlenost budu manje), stepen zaposlenosti je najznačajniji pokazatelj stanja. Međutim, ne postoje sveobuhvatni podaci, ovaj pokazatelj prikazuje i veće razlike između romske i aškalijske zajednice i ostalih zajednica. Tako, u opštinama Obilić i Kosovo Polje stepen zapošljavanja za romsku i aškalijsku zajednicu se računa samo 7 odsto, u odnosu na 40 odsto za Albance i 21 odsto za Srbe²⁹. Teška situacija na tržištu rada se smatra ključnim faktorom koji je naveo jedan značajan deo pojedinaca ovih zajednica da emigriraju tokom poslednjeg talasa emigracija koji je bio visokog srazmera krajem 2014. godine i početkom 2015. godine.

Sa stanovišta politike se mogu identifikovati dve vrste mehanizama/ključnih mera za promovisanje zapošljavanja za pripadnike ovih zajednica (kao i ostalih manjinskih zajednica):

- Pravni okvir koji vrši regulisanje zastupljenosti u rad pripadnika manjinskih zajednica u civilnoj službi
- Aktivnih mera tržišta rada realizovanih od strane MRSZ (u saradnji sa MUP i/ili donatorima)

Od 2010. godine, Zakon 03/L-149 o civilnoj službi Republike Kosovo određuje zastupanje u civilnoj službi za manjinske zajednice putem minimalne kvote od 10 odsto na centralnom nivou i proporcionalno zastupanje u demografskom sadržaju na opštinskom nivou. Zatim, Uredba 04/2010 o procedurama pravednog i proporcionalnog zastupanja manjinskih zajednica civilne službe Republike Kosovo predviđa da institucije sprovode najmanje 6 od 14 mera koje su predviđene tako da obuhvataju: komuniciranje; pozitivne mere delovanja; praksu u radu, stipendije, i programe obučavanja za podnosiocima aplikacija; obuke za civilne službenike manjinskih zajednica; radionice protiv diskriminacije; i međuinstitucionalnu saradnju.

MRSZ, za tražioce posla registrovane u Zavodima zapošljavanja, pruža usluge savetovanja, posredovanje u radu, profesionalne obuke i učešće u raznim šemama aktivnih mera tržišta rada (npr. subvencionisanje plata, stručna praksa, projekti sezonskog zapošljavanja, grantovi za započinjanje poslovanja, itd.), i informacije za migriranje sa ciljem redovnog zapošljavanja. Osiguranje učešća u aktivnim merama tržišta rada (AMTR) za manjinske zajednice se obično obezbeđuje putem kvote za ove zajednice, u okviru šema AMTR. U 2014. godini, broj pripadnika romske i aškalijske zajednice je bio 247 i oni su činili 10% ukupnog broja korisnika od AMTR. U prvoj polovini 2016. godine, broj pripadnika ovih zajednica u AMTR je bio 113 (28 Roma, 67 Aškalijski), dok je trenutno broj tražiocu posla romske zajednice koji su registrovani u Zavodima zapošljavanja 2,262, od kojih su 49.5 odsto žene³⁰. Najveći deo registrovanih tražiocu posla je koncentrisan u Prizrenu i Peći (76, odnosno 18 %), zatim u Prištini i Mitrovici (sa 3, odnosno 2 %).

Nekoliko AMTR za ove zajednice se pružaju i u okviru aktivnosti za repatrijaciju. Od 2012. godine,

²⁸ Program Ujedinjenih Nacija za razvoj (UNDP), Izveštaj o ljudskom razvoju 2010.

²⁹ Program Ujedinjenih Nacija za razvoj (UNDP), Community Vulnerability Assessment Report, 2013.

Ove statistike su obračunate kao odnos između zaposlenih (prema samom izveštavanju) i broja pojedinaca sposobnih za rad obračunano kao iznos tri kategorija samih izveštavanih koja se pretpostavljaju da budu radno sposobna (zaposleni, nezaposleni i pojedinci koji se celo radno vreme staraju o kući) i ne obuhvatajući kategorije (koje se pretpostavljaju) koje nisu radno sposobne (oni koji se školuju i penzioneri).

³⁰ Podaci iz MRSZ, Sistem informacija za Upravljanje zapošljavanjem, septembar 2016. godine. U ovo vreme je broj tražiocu posla aškalijske i egipćanske zajednice bio 0, ali je bilo 2805 registrovanih u sistemu ka „Ostali“, od kojih najverovatnije jednom delu pripadaju ovim zajednicama. Takođe, treba uzeti u obzir da se ne upisuju svi nezaposleni kod kancelarije za zapošljavanje, stoga je broj nezaposlenih bio viši.

MUP, kao finansijer, u saradnji sa MRSZ i UNDP kao izvršilac, razvijale su aktivnosti o podržavanju obuke i zapošljavanje repatriranih lica u okviru Aktivnog programa tržišta rada za omladinu na Kosovu. Februara 2016. godine, ove aktivnosti su proširene za sva repatrirana lica, pružajući im mogućnost obučavanja i zapošljavanja u okviru Aktivnog programa tržišta rada na Kosovu. U okviru programa re-integracije, pruža se finansiranje biznis planova za repatrirana lica koji ispunjavaju kriterijume koji su određeni Uredbom VVK br. 04/2016 o re-integrisanju repatriranih lica i upravljanju programa re-integriranja.

Za adresiranje pitanja zapošljavanja i socijalne zaštite, Ministarstvo rada i socijalne zaštite je izradilo Sektorsku strategiju 2014 – 2020³¹, koja među četiri ciljeva ima i porast zapošljavanja, razvoj veština i bolje funkcionisanje tržišta rada. Ova strategija ne predviđa posebne intervencije za adresiranje specifičnih potreba romske i aškalijske zajednice. Međutim, ona predviđa da se do 2020. godine najmanje 15 odsto ukupnog broja pripadnika u aktivnim merama na tržištu rada će biti pripadnici manjinske zajednice.

3.5.2. Socijalna zaštita

Većina pripadnika romske i aškalijske zajednice žive u ekstremnom siromaštvu³² i nastavljaju da se suočavaju sa teškim životnim uslovima³³. Situacija je posebno teška za 20% najsiromašnijih ovih zajednica i dece koja živi u ruralnim zonama³⁴. Studija iz 2013. godine³⁵ u opštini Kosovo Polje i Obilić je došla do nalaza da dve trećine porodica romske zajednice, i skoro polovina aškalijske zajednice nailaze na poteškoće u ispunjavanju potreba za hranu i ostalih elementarnih potreba.

Da bi se ublažio nivo siromaštva na Kosovu, postoje samo dve šeme socijalne pomoći. *Socijalnu pomoć prve kategorije* realizuje porodica³⁶ u kojoj svi članovi porodice su zavisni i nesposobni za plaćeni rad³⁷ i nijedan od njih nije zaposlen (osnovna vrednost se kreće od 50 evra za porodice sa po jednim članom do 150 evra sa 15 članova)³⁸.

Socijalnu pomoć druge kategorije realizuje porodica sa jednim članom porodice koji je radno sposoban (koji treba da bude registrovan kao zaposlen u Zavodu za zapošljavanje) i sa najmanje jednim detetom ispod uzrasta od pet godina ili koja se staraju o siročetu ispod uzrasta od petnaest godina (osnovna vrednost se kreće od 50 evra za porodice sa jednim članom do 150 evra sa 15 članova). Porodice korisnice socijalne pomoći, za svako dete uzrasta do 18 godina, realizuju finansijsku korist od 5 evra u vidu dečjeg dodatka, sa ciljem podsticanja obrazovanja i unapređenja zdravlja, kao i imaju pravo da apliciraju za oslobađanje od plaćanja za oko 20 evra od mesečnog

³¹ Usvajanje ovih dokumenata od strane Vlade je još uvek u procesu čekanja.

³² World Bank, Kosovo Country Snapshot, 2015.

³³ Agencija za statistike Kosova, romska, aškalijska i egipćanska zajednica u Republici Kosovo, Anketa višestruke grupacije pokazatelja 2013-2014; Evropska Komisija, Izveštaj o napretku Kosova, 2015; Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj (UNDP), Izveštaj o humanom razvoju, 2010.

³⁴ Agencija za statistike Kosova, romska, aškalijska i egipćanska zajednica u Republici Kosovo, Anketa višestruke grupacije pokazatelja 2013-2014.

³⁵ Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj (UNDP), Community Vulnerability Assessment Report, 2013.

³⁶ Prema Zakonu o Šemi nacionalne pomoći (Član 2, stav 1) porodica se sastoji od onih lica čije se potrebe uzimaju u obzir prilikom odlučivanja odabiranja i iznosa socijalne zaštite, i definiše se kao zajednica koja se sastoji od podnosioca zahteva ili primaoca pomoći i svih ostalih članova porodice, koji su u porodičnoj zajednici.

³⁷ Zavisno lice – se definiše kao pojedinac koji pripada jednoj od sledećih grupa koji: lica koja su uzrasta preko osamnaest godina (18 godina) i koja imaju teške mane i stalno ograničene sposobnosti koje ga čine nesposobnim da radi na uslužnim poslovima, lica koja su šesdeset i pet (65) godina starosti, stalni staraoci lica sa ograničenom sposobnošću ili lica ispod uzrasta od 65 godina ili starija, kojima je potrebna stalna nega, ili deca uzrasta ispod 5 godina, lica uzrasta do 14 godina, lica između uzrasta 15 i 18 godina i koja su u srednjem redovnom školovanju, samohrani roditelji sa najmanje jednim detetom uzrasta ispod 15 godina.

³⁸ Agencija za statistike Kosova, Statistike socijalne zaštite 2015, 2016.

računa električne energije (pravo koje imaju porodice palih boraca, ratni pojedinci i žrtve civilnog rata).

Prema podacima MRSZ-a, 1,961 porodica romske i aškalijske zajednice su primile socijalnu pomoć tokom 2015. godine³⁹, šta čini 8% ukupnog broja porodica korisnica na Kosovu. Podaci pokazuju da je broj porodica romske i aškalijske zajednice koji su dobili socijalnu pomoć obeležio pad iz godine u godinu, dok je dobijena monetarna vrednost zabeležila porast, kao rezultat porasta socijalne pomoći.

Tabela 4. Broj porodica korisnica iz šeme socijalne pomoći za tri zajednice

	Romi			Aškalijske		
	Broj porodica	Broj članova porodica	Ukupna vrednost u evrima	Broj porodica	Broj članova porodica	Ukupna vrednost u evrima
Decembar 2013. godine	929	4,273	61,185	1,223	6,340	84,940
Decembar 2014. godine	905	4,188	71,405	1,069	5,473	90,000
Decembar 2015. godine	718	3,133	57,540	1,018	4,962	86,083

Izvor: MRSZ, 2016. godine

Tabela 5. Broj porodica korisnica iz triju zajednica i ukupan broj korisnika socijalne pomoći na Kosovu

	Sve tri zajednice			Svi na Kosovu			Dnevni prosek socijalne pomoći po članu	
	Broj porodica	Broj članova porodica	Ukupna vrednost u evrima	Broj porodica	Broj članova porodica	Ukupna vrednost u evrima	Na Kosovu	Za romsku i aškalijsku zajednicu
Decembar 2013. god.	2,394	11,765	162,180 €	29,688	123,554	1,924,017 €	0.52 €	0.46 €
Decembar 2014. god.	2,195	10,740	179,385 €	27,389	113,842	2,084,983 €	0.61 €	0.56 €
Decembar 2015. god.	1,961	9,193	161,433 €	25,943	107,452	2,398,526 €	0.74 €	0.59 €

Izvor: MRSZ, 2016. godine

Pored šema socijalne pomoći, trenutno, na Kosovu se sprovode i druge šeme socijalne podrške, gde se obuhvataju penzije i nadoknade/finansijske podrške, koje su navedene u nastavku.

Penzije

- Osnovna starosna penzija koja se uplaćuje svim građanima Republike Kosovo, koji su napunili 65. godina (u iznosu od 75 evra);

³⁹ MRSZ, Odeljenje za socijalne i porodične politike, septembar 2016. godine.

- Starostna penzija obveznika doprinosa, za građane zaposlene u Republici Kosovo, koji su plaćali doprinose, u bivšem Penzionom fondu Kosova pre 01.01.1999. godine (158-230 evra, na osnovu nivoa obrazovanja);
- Penzije lica uzrasta 18-65 godina sa stalnim ograničenim sposobnostima (u iznosu od 75 evra);
- Penzije Trepče, za sve zaposlene u kompleksu „Trepča“ koji su izgubili radno mesto do kraja 2004. godine;
- Penzije Kosovskog zaštitnog korpusa;
- Penzije Bezbednosnih snaga Kosova.

2016. godine su samo 160 pripadnika romske i 146 aškalijske zajednice primile osnovne penzije koji čine samo 0.2% ukupnog broja korisnika ove vrste penzija. Jedno pružano objašnjenje⁴⁰ za ovaj mali broj je naglašeno kao kratak životni vek ovih zajednica, koji se računa da je, prosečno, 60 godina⁴¹. Mali broj korisnika penzije obveznika doprinosa se može povezati sa činjenicom da je zapošljavanje kod ovih zajednica bilo, u kontinuitetu, slabo. Samo 1.1% dese sa ograničenim sposobnostima za koja porodice dobijaju finansijsku podršku su pripadnici romske i aškalijske zajednice (88, odnosno 132 dece)⁴².

Tabela 6. Broj korisnika penzija

	Osnovna penzija	Penzije zasnovane ne doprinosu	Penzija za lica sa ograničenim sposobnostima
Romi	160	66	88
Aškalijske	146	52	132
Ukupno na Kosovu	127,643	41,789	19,396
% dveju zajednica u ukupnom broju korisnika	0.2%	0.3%	1.1%

Izvor: MRSZ, 2016. godine

Naknade i drugi oblici finansijske podrške

- Naknade za slepa lica i njihove pratiocice (125 evra za svakog);
- Porodice palih boraca i invalida rata iz OVK;
- Ratni veterani OVK-a (170 evra);
- Šema za materijalnu podršku porodicama dece sa trajnim ograničenim sposobnostima (100 evra za dete).

Iz tabele 7. se vidi da prosečno, na 100 dece sa ograničenim sposobnostima iz ovih zajednica, porodice su dobile finansijsku podršku, što čini oko 3.8% (104 od 2,770) od ukupnog broja dece sa trajnim ograničenim sposobnostima koji imaju korist od šeme porodica sa decom sa ograničenim sposobnostima.

⁴⁰ Vršilac dužnosti Rukovodioca Odeljenja za penzije, MRSZ, avgust 2016. godine.

⁴¹ Zdravstveno osiguranje će spasiti život: Životni vek i zdravlje u romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici Kosova. Balkan Sunflowers. 2016.

⁴² Podaci o egipćanskoj zajednici, Ministarstvo ih obuhvata kod grupe „ostali“ stoga ne postoje posebni podaci po toj zajednici.

Tabela 7. Broj dece sa trajnim ograničenim sposobnostima iz romske i aškalijske zajednice koji imaju koristi od šeme porodica sa decom sa ograničenim sposobnostima

Broj dece sa ograničenim sposobnostima uzrasta od 1-18 godina za koje porodice dobijaju finansijsku podršku			
	Romi	Aškalijske	Ukupno sve tri zajednice
Decembar 2013. godine	36	52	112
Decembar 2014. godine	34	53	110
Decembar 2015. godine	33	50	104

Izvor: MRSZ, 2016

Socijalne usluge

Pored finansijske podrške, preko centara za socijalni rad u opštinama, MRSZ pruža i socijalne usluge, uključujući: usluge savetovanja za porodice, usluge dečije zaštite, usluge za nezbrinutu decu, usluge za usvajanje dece, smeštaj za starije i za osobe sa ograničenim sposobnostima bez porodičnog staranja, usluge za slučajeve nasilja u porodici i usluge za integraciju žrtava trgovine ljudima. Porodice kod kojih su smeštena deca za koje je potrebno staranje, uživaju pravo na finansijsku podršku do 150 evra mesečno, dok kada dete nalazi smeštaj kod bližnjih, porodica koja prima to dete dobija podršku od 75 evra mesečno.

Sledeća tabela pokazuje da godišnje u proseku 300 pripadnika iz romske i aškalijske zajednice dobijaju usluge od CSR, ali da su dve trećine usluga bile administrativne prirode (potvrda, pružanje dokumentacije) i da samo jedna trećina tih usluga su bile socijalne usluge.

Tabela 8. Broj pripadnika romske, aškalijske i egipćanske zajednice koji su koristili socijalne usluge u CSR

Usluge i klijenti	2013	2014	2015
Usluge za decu			
Napuštena deca	12	8	8
Zlostavljana deca	2	5	5
Deca roditelja koji su sprečeni u obavljanju roditeljske dužnosti	3	1	1
Siročad	2	0	1
Deca sa asocijalnim ponašanjem	5	12	8
Zahtevi za porodični smeštaj	2	1	0
Klijenti sa ograničenim sposobnostima – deca	0	0	0
Opasan dečiji rad	2	9	7
Međunarodne otmice dece	0	0	0
Maloletnici u sukobu sa zakonom	7	24	15
Brak maloletnika	5	16	11
Međunarodna usvajanja dece	0	0	0
Domaće usvajanje dece	1	2	1
Savetodavne usluge			
Bračna savetovališta	31	33	24
Korisnici droga	0	0	0
Usluge za starije osobe i sa ograničenim sposobnostima			
Odrasli sa ograničenim sposobnostima	0	0	0
Starije osobe	1	1	1

Usluge za slučajeve nasilja u porodici i trgovini ljudima			
Žrtve nasilja u porodici	13	20	11
Žrtve seksualnih zločina	1	1	1
Žrtve trgovine ljudima	0	0	1
Administrativne usluge	174	188	193
Ukupno	261	321	288

Izvor: MRSZ, 2016. godine

Što se tiče usluga smeštaja, u 2015. godini, 13 osoba sa ograničenim sposobnostima iz ovih zajednica su smeštena u Specijalnom zavodu u Štimlju i kućama zajednice, a 3 stare osobe su smeštene u dve kuće za starije ljude.

3.6. Zdravstvo

Pristup zdravstvenim uslugama ostaje jedan od glavnih izazova u ovoj oblasti. Različiti izveštaji naglašavaju finansijske i ne finansijske faktore koji utiču na pristup zdravstvenim uslugama^{43 44 45}. Glavne prepreke za korišćenje usluga zdravstvene zaštite su: 1) finansijske, 2) velika udaljenost od objekata za zdravstvenu zaštitu, i 3) dugo vreme za čekanje^{46 47}. Studija⁴⁶ pokazuje da 79.5% pripadnika zajednice nisu češće posetili lekara zbog nemogućnosti da plate lekove ili lečenje. Čak i u centrima porodične medicine, za koje se pretpostavlja da su im pregledi besplatni, od pacijenata se traži da donesu lekove i druga snabdevanja. Ovi troškovi često predstavljaju prepreku za korišćenje zdravstvenih usluga. Dalje, 48.8% porodica izveštavaju da nisu češće posetili lekara zbog „velike udaljenosti“, a 54.5% zbog „nedostatka prevoza“, dok 49.6% anketiranih se slažu da članovi njihovih porodica su izbegavali korišćenje zdravstvenih usluga usled veoma dugog vremena za čekanje⁴⁸. Ovo uključuje vreme čekanja u lekarskoj ordinaciji i vreme čekanja za specijalističko lečenje.

Korišćenje preventivnih zdravstvenih usluga je na veoma niskom nivou. Samo 4% zajednice su se izvršili jednom ili više sledeće testove (skrining): mamografiju, test za dijabetes, test za rak grlića materice, rak prostate, ili za seksualno prenosive bolesti.⁴⁹ Najčešće korišćena preventivna procedura zdravstvene zaštite za lica preko 30 godina je mamografija u 4% slučajeva (28 lica).⁵⁰ Preko 95% onih koji su posetili lekara tokom prethodnih 12 meseci su dobili dijagnozu akutne ili hronične bolesti tokom istog perioda.⁵¹ Ovaj zaključak pruža snažne dokaze da pripadnici romske i aškalijske zajednice posećuju lekara samo u slučaju lečenja, a ne i u cilju prevencije bolesti, što znači, samo onda kada uvide simptome neke bolesti. Neprikladno korišćenje terapije je još jedna zabrinutost. Mnogi pacijenti prestaju sa uzimanjem prepisanih lekova čim simptomi počinju da nestaju. U takvim situacijama, bolest se često ponovo pojavljuje sa težim simptomima koji duže traju. Vreme čekanja, pre traženja lečenja, je obično dugo. Obično, pacijenti iz ovih zajednica traže

⁴³ Stanculescu et al., The Performance of Public Health-care Systems in South-East Europe - A comparative qualitative study. Friedrich Ebert Stiftung. 2014.

⁴⁴ Hoxha et al., Antenatal Care Services in Kosovo. UNICEF. 2008.

⁴⁵ Bloom et al., Ethnic segregation in Kosovo's post-war health care system. European Journal for Public Health. 2007.

⁴⁶ Policy Brief 4: Pristup i korišćenje zdravstvenih usluga iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Solidar Suisse. 2016.

⁴⁷ Stanculescu et al., The Performance of Public Health-care Systems in South-East Europe - A comparative qualitative study. Friedrich Ebert Stiftung. 2014.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto.

zdravstvenu zaštitu u najrazvijenim fazama njihove bolesti. Kao rezultat toga, ne samo da je lečenje bolesti teže, već je i skuplje, kako za pojedinca tako i za društvo⁵².

Ponašanje pripadnika romske i aškalijske zajednice prema zdravlju bilo je i ostalo jedan od glavnih problema. Romska i aškalijska zajednica ne koriste uravnoteženu ishranu ili imaju nesrazmerni dnevni unos hrane u odnosu na preporuke iz Svetske zdravstvene organizacije. Tipični obroci obično sadrže kombinaciju pasulja, krompira i nekvalitetne kobasice, gotove hrane koja ima bogat sadržaj masti i soli⁵³. Podaci pokazuju da manje od jedne četvrtine pojedinaca (18.7%) konzumira meso ili mesne proizvode na dnevnim osnovama i samo polovina njih u svojim dnevnim obrocima uključuju povrće (60.7%), voće (49.8%) i mleko (50%)⁵⁴. Značajan procenat porodica konzumira osnovne sastojke samo jednom nedeljno ili ređe: povrće (15%), voće (23.6%), mleko (17.2%), jaja (25.1%)⁵⁵. U ovim zajednicama obično konzumiraju više krompir, hleb i drugu hranu na bazi testa, koje generalno sadrže manje hranjivih materija⁵⁶. Bez pravilne ishrane, ljudi ne unose potrebne vitamine i minerale u svoj organizam, što ih dovodi do opasnosti od anemije, gojaznosti i hroničnih bolesti kao što su hipertenzija i dijabetes. Za jednu trećinu dece (36%) sa dijarejom nije zatraženo savetovanje ili lečenje, sa 25% njih koji su dobili veoma malo ili nisu dobili ništa da jedu, što je dovelo do samo jedne trećine (34%) dece koja su dobila lečenje oralne rehidracije (ORT) i u isto vreme su nastavili da se hrane po preporučenoj meri. Dok traženje zdravstvene zaštite za dijareju je na veoma niskom nivou, 74% dece uzrasta od 0-59 meseca sa simptomima ARI-a su upućena kod kvalifikovanih pružioaca, ali ipak, samo 7% žena zna najmanje jedan od dva znakova opasnosti od upale pluća (ubrzano disanje i otežano disanje)⁵⁷. Samo 30% dece iz romske i aškalijske zajednice su dobile sve preporučene vakcine do prvog rođendana, dok 79% dece uzrasta 24-36 meseci imaju kartice vakcinacije⁵⁸.

Higijena kod romske i aškalijske zajednice je na veoma niskom nivou i, često, ograničena od uslova ekstremnog siromaštva: nedostatak vode, troškovi vodosnabdevanja i sredstava za čišćenje itd. Svakodnevno pušenje je uobičajeno⁵⁹. Fizička aktivnost je na veoma niskom nivou u zajednici, sa mladima koji su aktivniji i sa starijom populacijom koja je manje aktivna. Uopšteno, manje od polovine (41.1%) ljudi su angažovani u više osnovnih fizičkih aktivnosti, sa samo jednom četvrtinom (26.8%) angažovanih na dnevnim osnovama⁶⁰. Rana rođenja i dalje postoje u zajednici uprkos blagom padu⁶¹. To predstavlja ozbiljnu opasnost za zdravlje majke i bebe, ali i na dugoročno blagostanje ovih porodica.

Naglašena bolest govori o ne adekvatnom zdravstvenom stanju ove populacije^{62 63}. Iz procena u 2014. godini, 95.4% stanovništva je pogođeno nekom bolešću koja je dijagnostifikovana od strane lekara⁶⁴. Bolesti koje se najčešće javljaju su: hipertenzija (26% anketiranih su pogođeni ovom

⁵² Policy Brief 4: Pristup i korišćenje zdravstvenih usluga iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Solidar Suisse. 2016.

⁵³ Policy Brief 3: Ishrana i način života z romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici. Solidar Suisse. 2016.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Romska, aškalijska i egipćanska zajednica na Kosovu 2013-2014, Anketiranje grupacija višestrukih pokazatelja: Zbirni izveštaj. Agencija za statistike Kosova. 2014.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Policy Brief 3: Ishrana i način života z romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici. Solidar Suisse. 2016.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Novo zdravstveno osiguranje će spasiti živote: život i zdravlje romske, aškalijske i egipćanske zajednice na Kosovu. Balkan Sunflowers. 2016.

⁶² Isto.

⁶³ Romska, aškalijska i egipćanska zajednica na Kosovu 2013-2014, Anketiranje grupacija višestrukih pokazatelja: Zbirni izveštaj. Agencija za statistike Kosova. 2014.

⁶⁴ Policy Brief 2: Širenje bolesti u romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici. Solidar Suisse. 2016.

bolešću), kardiovaskularne bolesti (17%), poremećaji skeleta (11%), dijabetesa (10%), i bolesti bubrega, uglavnom kamenje u bubrezima (8%)⁶⁵. Stvarno širenje bolesti može biti znatno veće od onoga što pokazuju ankete. Na primer, studija iz 2010. godine u romskim zajednicama u Srbiji je utvrdila da broj slučajeva sa dijabetesom koji nisu dijagnostifikovani je gotovo isti kao i broj dijagnostifikovanih slučajeva⁶⁶. Za više od jednog u šest (17%) dece iz romske i aškalijske zajednice mlađih od 5 godina je prijavljeno da su imala dijareju i simptome akutnih respiratornih infekcija (ARI), dok gotovo jedna trećina (30%) su imala temperaturu⁶⁷.

Gore navedene okolnosti su rezultirale kraćim životnim vekom kod pripadnika romske i aškalijske zajednice, čiji životni vek je kraći od 60 godina, u poređenju sa prosekom na Kosovu koji je 70.5 godina⁶⁸. S druge strane, identifikovane su značajne regionalne razlike. Na primer, Romi i Aškalijske iz ruralnih sredina žive u proseku šest godina manje od njihovih sunarodnika u urbanim sredinama.⁶⁹ Trend smrtnosti novorođenčadi među Romima i Aškalijskima je, skoro, nepromenjen u poslednjih 15 godina, sa stopom smrtnosti novorođenčadi, u toku 5 godina pre istraživanja, 41 na hiljadu živorođenih, dok stopa smrtnosti mlađih od pet godina je 49 na hiljadu živorođenih. U odnosu na prosek za Kosovo, ove vrednosti su oko tri puta veće i u skladu su sa trendom administrativnih podataka o ukupnoj populaciji deceniju ranije⁷⁰.

3.7. Stanovanje

Na osnovu važećeg zakonodavstva, institucionalna pomoć za stambena pitanja u Republici Kosovo pokriva se za sledeće kategorije njenih građana:

1. Lica koja mogu da dokažu da imaju u njihovo ime parcelu (zemljište) na kojoj je izgrađena njihova kuća, ali kuća ne ispunjava uslove za adekvatan smeštaj;
2. Lica koja mogu da dokažu da imaju zemljište (parcelu) u njihovo ime, ali ne mogu da priušte izgradnju kuće;
3. Lica koja mogu da dokažu da su izgradili kuću, ali zemljište (parcela zemljišta) nije u njihovo ime, i
4. Lica koja mogu da dokažu da nemaju ni parcelu (zemljište) ni kuću u njihovo ime.

Oblici pomoći uređuju se Zakonom br. 03L-164 o finansiranju posebnih programa stanovanja⁷¹. Cilj ovog zakona je da stvori uslove za održivo stanovanje za porodice ili pojedince koji nisu u materijalnom stanju da se suočavaju sa ponudama slobodnog tržišta stanovanje, kao i način obezbeđivanja i korišćenja finansijskih sredstava za razvoj posebnih programa za stanovanje. Zakon predviđa institucionalne i finansijske instrumente za rešavanje problema stanovanja, programe stanovanja pod neprofitno iznajmljivanje i programe sa stambenim bonusom, a takođe uređuje proceduru za dobijanje odgovarajućeg stana za porodice u potrebi, koju predvodi opština. Procedura sadrži: upravljanje aplikacijama za socijalno stanovanje, izbor domaćinstava korisnica, analizu

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Romska, aškalijska i egipćanska zajednica na Kosovu 2013-2014, Anketa grupacije višestrukih pokazatelja: Zbirni izveštaj. Agencija za statistiku Kosova, 2014.

⁶⁸ Zdravstveno osiguranje će spasiti život: Životni vek i zdravlje u romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici Kosova. Balkan Sunflowers. 2016.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Romska, aškalijska i egipćanska zajednica na Kosovu 2013-2014, Anketa grupisanih višestrukih pokazatelja: Zbirni izveštaj. Agencija za statistiku Kosova, 2014.

⁷¹ http://mmph-rks.org/repository/docs/Ligji_Nr._03L-164_per_Financimin_e_progremeve_te_vecanta_te_banimit_shqip.pdf

potrebnih finansijskih sredstava i instrumenata (uključujući zemljišta sa infrastrukturom za izgradnju stanova sa neprofitnim iznajmljivanjem), obezbeđivanje stana i nadzor nad procesom dodeljivanja putem upravljanja ugovora. Za sprovođenje lokalnog zakonodavstva, opštine moraju izraditi trogodišnje programe stanovanja. Sledeća tabela pokazuje trogodišnje programa stanovanja u opštinama.

Tabela 10. Stanje trogodišnjih programa stanovanja u opštinama

Br.	Izvršene delatnosti	Broj opština
1.	Odluke o izradi trogodišnjih programa stanovanja od strane gradonačelnika opštine	20
2.	Formiranje radnih grupa na opštinskom nivou (komisije)	20
3.	Nacrti/Izrada trogodišnjih programa u opštinama	15
4.	Usvajanje trogodišnjih programa u Skupštini opštine	9
5.	Osnivanje sektora za oblast stanovanja	4

Na osnovu raspoloživih podataka, Vlada Kosova, uz podršku raznih agencija i međunarodnih organizacija, kroz različite programe i projekte uspeali su da izgrade kuće i obezbeđuju stanovanje za veliki broj porodica pripadnika romske i aškalijske zajednice. Prema podacima MZP-a, od 2005. do 2015. godine, za romsku i aškalijsku zajednicu je izgrađeno 510 kuća⁷², dok iz novog programa re-integriranja u oblasti izgradnje i obnove, kojim upravlja MUP, od 2014. godine, 24 porodice romske i aškalijske zajednice su imala koristi. MŽSPP je izgradilo 9 objekata socijalnog stanovanja gde su integrisane i porodice romske i aškalijske zajednice. Takođe, zatvoren je privremeni kolektivni centar u Plemetinu, gde su 36 porodice smeštene u kolektivnom stanovanju, isto tako izgrađene su 9 individualne kuće i 12 kuće su obnovljene. U Maguri je izgrađeno 22 socijalnih stanova sa stambenim jedinicama za Romei Aškalijske⁷³. Takođe, romsku i aškalijsku zajednicu, Vlada Republike Kosovo je razvila posebne programe koji su doveli do zatvaranja kampova: Česmin Lug, Osterode i kamp u Leposaviću, ispunivši potrebe stanovanja za raseljene porodica i osobe iz kampova unutar Kosova.

U okviru programa re-integracije, MUP/Odeljenje za re-integraciju repatriраних лица (ORRL), kao finansijer, u saradnji sa MŽSPP, koja sprovodi program, za povratnike i repatriране pruža programe za rekonstrukciju kuće, renoviranje kuće, opremanje, za nameštaj, na osnovu kriterijuma koji su uređeni Uredbom VRK br. 04/2016 za re-integraciju repatriраних лица i Upravljanju novom programu re-integracije⁷⁴.

Na osnovu politike re-integracije za rekonstrukciju/renoviranje, od šema za renoviranje, nameštaj za domaćinstvo mogu dobiti repatriрана лица koja dokazuju da je zgrada u kojoj su živeli ranije u potpunosti ili delimično uništena, kao i da poseduju dokumenta kojima se dokazuje vlasništvo. Nakon razmatranja aplikacije, preko Centralne komisije re-integracije u oblasti stanovanja, romske i aškalijske zajednice, su podržane za rekonstrukciju kuća, renoviranje kuća, kao i sa nameštajem. Takođe, na osnovu ovog programa, sve repatriрана лица koja nemaju stan ili kuću, mogu dobiti od sheme zakupa u trajanju od 6 meseci i mogućnost obnavljanja za još 6 meseci. Nakon sticanja podrške šeme koje pruža MUP/ORRL, dužnost je da opštine obezbede održivo stanovanje, kroz trogodišnje programa stanovanja.

Vrlo naglašen problem u romskoj i aškalijskoj zajednici je i nedostatak vlasničke dokumentacije za one koji imaju izgrađene kuće na parceli koja ja evidentirana u ime prodavca ili u ime svojih predaka.

⁷² Intervju sa direktorom za upravljanje projekata za izgradnju g. Albert Zeqa, MZP.

⁷³ Informacija od MŽSPP.

⁷⁴ [http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Rregullore_\(QRK\)_nr_042016_per_riintegrimin_e_personave_te_riatdhesuar.pdf](http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Rregullore_(QRK)_nr_042016_per_riintegrimin_e_personave_te_riatdhesuar.pdf)

Stanovanje u neformalnim naseljima je jedan od ključnih problema za pripadnike romske i aškalijske zajednice. Po definiciji, „Neformalna naselja su ljudska naselja, koji ne dozvoljavaju stanovnicima da uživaju svoja prava na životni standard, naročito na adekvatno stanovanje“. Ukupan broj neformalnih naselja na Kosovu je 174⁷⁵, a 32 neformalna naselja su naseljena pripadnicima romske i aškalijske zajednice.

3.8. Povezana pitanja

3.8.1. Rodna ravnopravnost

Pitanje rodne ravnopravnosti je međusektorsko i treba da se tretira kao takvo, obzirom da se žene iz romske i aškalijske zajednice suočavaju sa socijalnim i ekonomskim problemima, i doživljavaju dvostruku diskriminaciju, kao žene generalno, i posebno kao žene pripadnice romske i aškalijske zajednice. Nizak nivo obrazovanja igra ključnu ulogu u poboljšanju njihovog položaja u zapošljavanju, zdravstvu itd. Relevantni parametri u oblasti obrazovanja koji su predstavljeni u odeljku 3.5 ovog dokumenta jasno pokazuju nepovoljan položaj žena iz romske i aškalijske zajednice u ovoj oblasti u odnosu na muškarce iz ovih zajednica. Na primer, dok 86,5% muškaraca od 15-24 godina iz ovih tri zajednica, su pismena, to važi samo za 72,8% žena, u ovoj starosnoj grupi. Takođe, uključivanje žena iz romske i aškalijske zajednice na tržištu rada je veoma nisko.

U oblasti zdravstva primećuje se poboljšanja. Rani porođaja su u stalnom padu u proteklih 10 godina, naročito u urbanim sredinama. Procenat porođaja u javnim zdravstvenim ustanovama su Romi-96.1%, Aškalijske-97,8%.

Mere ove strategije se planiraju na taj način da adresiraju rodna pitanja, i tako dostići poboljšanje rodne ravnopravnosti u redovima ovih triju zajednica, u svim oblastima delovanja Strategije.

3.8.2. Bezbednost

Na osnovu statističkih evidencija i izveštaja koja proističu iz Standarda percepcije slobode kretanja kao i bezbednosti za manjine i etničke manjine u 2014. godini procenjuje se kao veoma pozitivan, posebno kod romske i aškalijske zajednice. Za dalji napredak na nivou bezbednosti za ove zajednice, Kosovska policija sprovodi različite strategije koje se odnose na bezbednost zajednice, sprečavanja kriminala, rad policije u zajednici, učešće u forumima bezbednosti (OVBZ, LKJB, i ATBZ), gde su deo implementacije ovih strategija zajednice, u ovom slučaju romske i aškalijske zajednice.

Takođe, kroz objavljivanje i distribuciju pamfleta, letaka, sastancima sa građanima i u bliskoj saradnji sa lokalnim i međunarodnim partnerima razvijaju se aktivnosti koji imaju za cilj, prevenciju kriminala, podizanje svesti kod građana o zaštiti od kriminala, rešavanje problema u vezi sa kriminalom i strah od kriminala.

⁷⁵ Izveštaj o stanju neformalnih naselja na Kosovu.
<http://mmpk.rks-gov.net/repository/docs/Raport-29.12.2010-QERSHOR.pdf>

Tokom 2014. i 2015. godine pojavio se fenomen migracija u zemljama EU zone iz ovih zajednica, ali i drugih, u i tom slučaju KP, zajedno sa predstavnicima Ambasade Mađarske, MUP, NVO. i predstavnicima Roma i Aškalija održali su sastanke u opštinama, u cilju objašnjenja posledica koje bi mogle dovesti ilegalna migracija van zemlje.

3.8.3. Registracija

Ne-registrovanje u civilni registar pripadnika romske, aškalijske i egipćanske zajednice⁷⁶ je prepreka za pristup u obrazovanju, zapošljavanju, socijalnoj zaštiti, zdravstvenim uslugama i stanovanju. Prema Zakonu o socijalnim shemama, za ostvarivanje prava socijalne pomoći, svi članovi porodice koja je podnela zahtev, trebaju da imaju dokumente Kosova. Iako nema tačnih podataka o broju pripadnika ovih zajednica koji nisu registrovani⁷⁷, prema proceni studija iz 2015. godine procenjuje se da oko 600 pripadnika ovih zajednica nisu registrovani⁷⁸, dok studija ZSK⁷⁹ pokazuje da 20% dece ne poseduju rođeni izvod. Razlozi za ne-registrovanje su različiti, uključujući procedure za slučajeve kada se deca ne rađaju u bolnici, siromaštvo i nepismenost, nedostatak registrovanja generacijama, nedostatak svesti o obavezi registracije i ostvarivanje prava/pogodnosti od registrovanja, kao i život u neformalnim stanovima⁸⁰. Nedostatak informacija o procedurama za registraciju da je još jedan razlog za ne upis dece, jer 40% majki ne-upisane dece su naglasila da ne znaju procedure upisa novorođenčadi⁸¹.

Za podsticanje registracije treba nastaviti sa organizovanjem informativnih kampanja za podizanje svesti o prednostima registracije i posledice ne-registrovanja, da se primenjuje oslobađanje od plaćanja za registraciju i izdavanje ličnih dokumenata, kao i da se jasno informišu o kriterijumima koje moraju ispuniti za registraciju. Obzirom da je televizija glavni izvor informacija za ove zajednice⁸² kampanje trebaju da budu prikazane na televiziji i treba organizovati direktnu komunikaciju sa ciljnim zajednicama. Takođe, nevladine organizacije koje rade sa ženama trebaju da informišu žene o prednostima i procedurama upisa novorođenčadi. Za pripadnike ovih zajednica koji nemaju lična dokumenta iz perioda pre 1999. godine, obuka službenika civilnog registra i ispravno i jedinstveno sprovođenje zakona je od posebnog značaja.

⁷⁶ OEBS, 2012, Doprinos za razmatranje progressa akcionog plana Strategije za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice na Kosovu 2009–2015.

⁷⁷ Evropska Komisija, Izveštaj o napretku za Kosovo, 2015.

⁷⁸ Studija finansirana od strane UNHCR, realizovana od Agencije za civilni registar, u cilju identifikacije ne-registrovanih lica, sa posebnim fokusom na romsku, aškalijsku i egipćansku zajednice. Poslate informacije od strane UNHCR, Milanka Bazdar, Durable Solutions Associate, 23. septembar 2016. godine.

⁷⁹ Zavod za statistiku Kosova, romska, aškalijska i egipćanska zajednica u Republici Kosovo, Anketiranje grupacije višestrukih pokazatelja 2013-2014.

⁸⁰ Napisano u Strategiji za integrisanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice 2009-2015.

⁸¹ Zavod za statistiku Kosova, romska, aškalijska i egipćanska zajednica u Republici Kosovo, Anketiranje grupacija višestrukih indikatora 2013-2014.

⁸² Kosovski centar za rodne studije i Organizacija žena romske, aškalijske i egipćanske zajednice na Kosovu, Stanje žena iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice na Kosovu, 2008; Zavod za statistiku Kosova, romska, aškalijska i egipćanska zajednica u Republici Kosovo, Anketiranje grupacija višestrukih indikatora 2013-2014.

4. Vizija, misija i principi Strategije

Vizija Vlade Republike Kosovo je da Kosovo bude društvo koje obezbeđuje prava svih zajednica i ispunjava najviše standarde poštovanja ljudskih prava, kao što je definisano relevantnim međunarodnim konvencijama, Ustavom Republike Kosovo i zakonodavstvom Republike Kosovo.

Da bi postigla ovu viziju, Vlada Republike Kosovo se obavezuje da promoviše i obezbedi efikasnu realizaciju prava romske i aškalijske zajednice, posebno pristup obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i stanovanju, u cilju njihovog potpunog uključivanja u svim aspektima društvenog života na Kosovu. To je misija ove strategije.

Vlada Republike Kosovo je svesna situacije u kojoj se nalaze romska i aškalijska zajednica, i posvećena je da uloži dodatne napore za stvaranje što boljih uslova za njih, tako da oni mogu da uživaju jednaka prava sa svim ostalim etničkim zajednicama na Kosovu bez bilo kakvog oblika diskriminacije.

Ova posvećenost se dokazuje i konkretizuje usvajanjem Strategije za integraciju romske, aškalijske i egipćanske zajednice 2009-2015 i njenog Akcionog plana, i nastavak sa novom strategijom - Strategije za uključivanje romske i aškalijske zajednice u kosovsko društvo, 2017-2021 i Akcioni plan za njeno sprovođenje (u daljem tekstu Strategija i akcioni plan ili SAP). Kako prva tako i druga Strategija predstavljaju afirmativne mere koje imaju za cilj da smanje socijalne razlike u svim oblastima, među pripadnicima romske i aškalijske zajednice na jednoj strani, i drugih etničkih zajednica, sa druge strane.

Strategija za uključivanje Roma i Aškalija se zasniva na tri osnovna principa, koji su usklađeni sa evropskim okvirom za nacionalne strategije za integraciju Roma:

- Princip jednakih prava i jednakih mogućnosti. Ovaj princip prepoznaje potrebu da pripadnici romske i aškalijske zajednice imaju jednake mogućnosti u svim oblastima društva, kao što je to slučaj sa većinskim stanovništvom.
- Princip ne-diskriminacije - na osnovu ovog principa sve preduzete mere obezbeđuju da se u značajnom nivou, smanjuje nivo diskriminacije romske i aškalijske zajednice u svim aspektima društvenog života.
- Princip eliminisanja razlika - jedan od glavnih razloga za socijalno isključivanje Roma i Aškalija je da oni uglavnom žive u odvojenim naseljima i izolovani od ostalih. Tako da, mehanizmi i socijalni faktori reprodukuju marginalizaciju i ometaju akcione mere koje imaju za cilj socijalno uključivanje.

5. Strateški ciljevi

Za svaku od četiri oblasti strategije, definisan je jedan strateški cilj. U nastavku, svaki strateški cilj je razlagan na rezultatima, a rezultati na aktivnostima. Sledeća tabela daje pregled strateških ciljeva i rezultata nadovezanih u četiri oblasti.

Oblast	Strateški cilj	Očekivani rezultati
Obrazovanje	Povećanje uključivanja i pružanje mogućnosti za razvoj, osposobljavanje i kvalitetno obrazovanje za pripadnike romske i aškalijske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> Poboljšanje učešća u obrazovanju pripadnika romske i aškalijske zajednice. Poboljšanje učinka učenika i studenata romske i aškalijske zajednice. Podizanje svesti interesnih strana radi pomaganja obrazovanja pripadnika romske i aškalijske zajednice.
Zapošljavanje i socijalno blagostanje	Poboljšanje ekonomske i socijalne situacije romske i aškalijske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> Unapređenje nivoa zapošljavanja pripadnika romske i aškalijske zajednice. Unapređenje učešća porodica romske i aškalijske zajednice u šemama zaštite i u društvenim uslugama.
Zdravstvo	Poboljšanje zdravstvenog stanja i kvaliteta života kod pripadnika romske i aškalijske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> Unapređenje pristupa u zdravstvenim uslugama za pripadnike romske i aškalijske zajednice. Poboljšano ponašanje i zdravstvene prakse kod pripadnika romske i aškalijske zajednice. Osiguranje zdrave sredine za stanovništvo romske i aškalijske i zajednice.
Stanovanje	Osiguranje adekvatnog održivog stanovanja za romsku i aškalijsku zajednicu u skladu sa važećim zakonodavstvom	<ul style="list-style-type: none"> Identifikovane su potrebe pripadnika zajednica za adekvatno i socijalno stanovanje. Povećana je svest pripadnika romske i aškalijske zajednice za aktivno učešće u rešavanju problema stanovanja. Značajno unapređenje ka rešavanju stambenog problema za pripadnike romske i aškalijske zajednice.

Detaljni elaborati za svaku oblast Strategije posebno su dati u sledećim poglavljima.

5.1. Razmatrane alternative

Uključivanje romske i aškalijske zajednice u kosovsko društvo je dugoročni interes pripadnika ovih zajednica, ali i svih građana Republike Kosovo. Kroz uključivanje smanjuje se postojeći jaz između pripadnika zajednice i drugih građana u svim oblastima društvenog života, direktnim uticajem na smanjenje siromaštva koje dominira ovim zajednicama. Okvir EU za nacionalne strategije za integraciju Roma do 2020. godine⁸³ utvrđuje četiri ključne oblasti u kojima je usredsređena i sama Strategija: obrazovanje, zapošljavanje i socijalna zaštita, zdravstvo i smeštaj. Pošto prethodna strategija koja je sprovedena u periodu 2009-2015 je obuhvatila 11 oblasti, prva dilema koja je nastala bilo je ukoliko osvrst na samo 4 oblasti predstavljati nepravdu prema pripadnicima zajednica. Međutim, nakon analize stanja utvrđeno je da su neke oblasti povezane, na primer popis i ravnopravnost polova mogu se tretirati u odgovarajućem obliku u okviru četiri oblasti utvrđenih od strane EU. Drugo, u nekim oblastima postignut je značajan napredak (na primer, bezbednost, mediji i

⁸³ Okvir EU za nacionalne strategije za integraciju Roma do 2020. godine, Brisel, 05.04.2011, COM (2011) 173. http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf

informisanje), zato njihov tretman u okviru ove strategije bi prebacila osvrt od glavnih problema sa kojima se suočavaju pripadnici ovih zajednica. Treće, problemi romske i aškalijske zajednice se tretiraju i u drugim strateškim dokumentima, gde se rešavaju specifične potrebe zajednice. I četvrto, aspiracije Kosova za integraciju u EU nameću potrebu da državne politike budu usklađene sa utvrđivanjima EU, omogućavanjem poređenja rezultata sa drugim zemljama EU.

Kod Strateškog cilja 1 („Obrazovanje“) krenuli smo od činjenice da postoji Strateški plan obrazovanja na Kosovu 2017-2021 (SPOK), koji, u značajnoj meri, rešava i specifične potrebe Roma i Aškalijske. Ovo je činilo da SPOK bude polazna tačka za razvoj konkretnih rešenja koja odgovaraju tri zajednica u oblasti obrazovanja. Osvrt ovog cilja ostaje što veće uključivanje pripadnika zajednice u obrazovnom sistemu koji zahteva posebne mere za povećanje učešća, kao što je veće uključivanje u predškolskom obrazovanju, davanje stipendija za studente, itd. Međutim, smatran je kao važan aspekt učešća i poboljšanje ishoda učenja, jer prestanak školovanja je često, neposredna posledica nedostatka uspeha u nastavi. Za tu svrhu, afirmisan je model nastavnih centara, koji će služiti pripadnicima zajednica. Potreba za postojanje ovih centara će prestati podizanjem opšteg obrazovnog nivoa i životnog standarda stanovništva, ali procenjuje se da bi trebalo da uživaju posebnu podršku, barem u narednih pet godina. Iako preovladava mišljenje da broj pripadnika romske i aškalijske zajednice ne cene značaj obrazovanja, smatrali smo da naši postupci budu usmereni ka podizanju svesti većine kako bi se pomoglo da pripadnici Roma i Aškalijske beleže bolje rezultate u obrazovanju, verujući da se na taj način postigne duži i stabilniji efekat.

Strateški cilj 2 („Zaposlenost i socijalna zaštita“) ima za cilj poboljšanje položaja Roma i Aškalijske u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite. Pošto MRSZ ima sektorsku strategiju za period 2014-2020, ona je uzeta kao osnova prilikom izrade ovog strateškog dokumenta i da ovo je nametnulo podelu oblasti u dve odvojene pod-oblasti: zapošljavanje i socijalna zaštita. U oblasti zapošljavanja se cilja da se poboljša zapošljavanje romske i aškalijske zajednice u javnim institucijama i u javnim preduzećima, jer država ima na raspolaganju pravne instrumente da uradi takvu stvar. Međutim, nakon diskusija dodate su i aktivne mere tržišta rada, što podrazumeva stimulisanje privatnog sektora da zaposli pripadnika romske i aškalijske zajednice, iako takve mere nisu uvek dale dobre rezultate u drugim zemljama, u smislu održivosti zaposlenosti. Međutim, došlo je do zaključka da kvote moraju biti prisutne u slučaju AMTR-a, uključujući što više pripadnika romske i aškalijske zajednice u programima stručne obuke. Što se tiče socijalne zaštite, misli se da bi trebalo da se više radi na informisanju pripadnika zajednice o pravu njihovog uključivanja u šeme socijalne zaštite, ali i da ove mere treba da se prate sa pružanjem mogućnosti za stručno osposobljavanje i uključivanje u AMTR. Zbog specifične situacije romske i aškalijske zajednice, identifikacija dece sa posebnim potrebama ostao je kao primarni zadatak službe za socijalnu zaštitu. Takođe, razmatrane su vrste socijalnih usluga koje ne postoje u našem sistemu pa se preporučuje da radi na razvoju novih usluga, delegirajući neke od njih kod organizacija civilnog društva.

Polazna tačka za strateško planiranje u oblasti zdravstva (Cilj 3) je bila postojanje značajnih razlika u zdravstvenim parametrima između romske i aškalijske zajednice, sa jedne strane, i sa druge strane, većine stanovništva. Na primer, samo 30,2% dece iz romske i aškalijske zajednice uzrasta od 24-35 meseci dobili su sve planirane vakcine u okviru roka za vakcinaciju, dok na nivou stanovništva Kosova ovo važi za 78% dece⁸⁴. To je učinilo da veći deo Strategije posveti obrazovanju i podizanju svesti, a manje kvalitetu usluga, jer ovo poslednje predstavlja problem u celom sistemu zdravstva na Kosovu.

⁸⁴ Multiple Indicator Cluster Survey 2013-2014. UNICEF. 2016

Takođe, posebna pažnja posvećena je poboljšanju pristupa zdravstvenim uslugama, posebno u preventivne svrhe.

Smeštaj (Cilj 4) ostaje glavni problem romske i aškalijske zajednice, za kojeg ne postoji lako i brzo rešenje. Tokom procesa izrade Strategije analizirani su različiti modeli za rešavanje problema smeštaja, uključujući socijalno stanovanje i smeštaj pod zakupom zasnovan na bonuse. Došlo je do zaključka da treba raditi na sveobuhvatnoj evidenciji potreba članova zajednice da pomogne u oblasti stanovanja će se realizovati preko baze podataka MŽSPP-a je u toku. Zatim, treba nastaviti sa tretiranjem neformalnih naselja kao i obezbeđivanje smeštaja u okviru budžetskih mogućnosti i spremnosti donatora da pomognu u ovoj oblasti. Takođe, značaj će biti dato uređivanju dokumentacije o imovini, što je često prepreka za pružanje pomoći u smeštaju čak i u onim slučajevima kada je to moguće.

5.2. Obrazovanje

Uprkos činjenici da nije najbrži izlaz iz siromaštva, obrazovanje je najvažniji i najstabilniji faktor za sprečavanje siromaštva i integracije u društvu. Poznato je da neobrazovani ljudi ili će kasnije početi svoje obrazovanje ili će napuštati školu rano, imaće poteškoća prilikom zapošljavanja i, uopšte, njihove mogućnosti u životu su ograničene. Programi za obrazovanje odraslih može nadoknaditi u nekoj meri nedostatak formalnog obrazovanja, ali to ne bi trebalo da bude prva opcija kako bi se obezbedila obrazovanje zajednice.

Strateški plan za obrazovanje na Kosovu 2017-2021 obuhvata niz mera koje se odnose na obrazovanje romske i aškalijske zajednice, ali i drugih marginalizovanih grupa. Neke od tih mera su navedene u nastavku, u prilagođenom obliku, dok neke druge mere su specifične za ovu Strategiju.

Izazovi

Učešće u obrazovnom sistemu

Učešće pripadnika romske, aškalijske i egipćanske zajednice u obrazovnom sistemu je ostvarilo značajan napredak u proteklih 17 godina, naročito kao rezultat sprovođenja Strategije za integraciju Roma, Aškalijske i Egipćanske zajednice 2009-2015. Ovo, naročito, se primećuje u osnovnom obrazovanju (1-5), gde učešće je premašilo 85%⁸⁵. Međutim, razlika sa prosekom Kosova je i dalje uočljiva, dok učešće ide rapidno prema smanjenju na višim nivoima obrazovnog sistema. Tako da, u nižem srednjem obrazovanju učestvuju samo 65%⁸⁶ dece iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice uzrasta od 11-14 godina, dok u višem srednjem obrazovanju se smanjuje na 30,3%⁸⁷. Podaci pokazuju na jednaku zastupljenost devojaka na osnovnom nivou, ali situacija se pogoršava na višim nivoima obrazovnog sistema. Na žalost, potpuno tačni podaci za visoko obrazovanje ne postoje iako se primećuje stalan porast broja studenata iz redova romske, aškalijske i egipćanske zajednice.

Uzroci niskog učešća se razlikuju prema nivoima. U predškolskom vaspitanju mogućnosti su ograničene, jer pohađanje u specijalnim predškolskim ustanovama košta, dok broj centara sa osnovom u zajednici je ograničen i nema institucionalnu podršku. Predškolsko obrazovanje se pruža besplatno u javnim školama, ali je ponovo stepen upisa pripadnika romske, aškalijske i egipćanske

⁸⁵ Anкета grupacija višestrukih pokazatelja 2013-2014 –Romska, aškalijska i egipćanska zajednica (MICS), Završni izveštaj, ASK, Priština 2014, str. VII. <https://ask.rks-gov.net/images/files/Komunitetet%20Rome,%20Ashkali%20dhe%20Egjiptiane%20one%20Kosove.pdf>

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ Isto.

zajednice niži nego na nivou Kosova, što bi moglo da bude pitanje podizanja svesti. Dok, smanjenje učešća u nižem srednjem obrazovanju, naročito u višem srednjem obrazovanju može biti povezano sa ekonomskim faktorima, tačnije sa nemogućnošću porodica da pokrivaju troškove u vezi obrazovanja njihove dece, odustajanjem od prihoda koje mogu dovesti porodici u ovom periodu njihovog života.

Veliki broj porodica Roma i Aškalijske su emigrirali u inostranstvu, posebno tokom 2014. i 2015. godine. Neka deca iz romske i aškalijske zajednice ne upisuju se ili napuštaju školu zato što njihove porodice migriraju u toku školske godine ili napuštaju zemlju i po povratku, teško se vrate školi. Ponekad, razlog za to je nedostatak dokumenata iz škola u evropskim zemljama, kao i poteškoća sa njihovom priznavanjem.

Kvalitet rezultata učenja

Osvrt na povećanje učešća nije uvek praćeno i sa aktivnostima koje utiču na podizanje kvaliteta rezultata učenja. Iako ne postoje tačni podaci, deca romske i aškalijske zajednice pokazuju loš učinak u školi nego prosek. Nedovoljno učešće u predškolsko obrazovanje je jedan od razloga, jer u ovoj fazi se sticaju sposobnosti pre-čitanja i pre-numeracije, što je važno za dobar početak obaveznog obrazovanja. Drugi razlog je obrazovni nivo porodica koja ne stvori odgovarajuće okruženje za učenje kod kuće. U međuvremenu, kod romske dece se često pojavljuju problem nepoznavanje jezika obrazovanja na dovoljnoj meri kako bi pokazali dobar učinak. Loš učinak u školi utiče obeshrabrujuće kod dece i često ih demotiviše da nastave školovanje.

Podizanje svesti o važnosti školovanja

U današnjim vremenima ne možemo reći da pripadnici neke društvene grupe nisu svesni o važnosti koju ima obrazovanje za njihovu decu. Visok nivo svesti se uočava i među pripadnicima romske i aškalijske zajednice, koji čine napor da njihova deca pohađaju školu, uprkos činjenici da su često nemotivisani jer oni završavaju školu ali ostaju nezaposleni. Nedostatak informacija, uključujući i podizanje svesti mogu imati važnost predškolskog nivoa, ali ne i za druge nivoe. Međutim, najčešće im nedostaje nivo svesti većine o društvenoj važnosti obrazovanja marginalizovanih grupa. Osim toga, obrazovanjem, Romi i Aškalijske ostvaruju njihovo osnovno pravo, oni stvaraju uslove da se odvajaju od siromaštva i da doprinese društvenom razvoju. Iz tog razloga neophodno je da centralne i lokalne vlasti, kao i škole i zajednica koja je većinska pomogne ove zajednice u podizanju nivoa njihovog obrazovanja.

Cilj

Povećanje mogućnosti uključivanja i pružanje mogućnosti za razvoj, obuku i kvalitetno obrazovanje za pripadnike romske i aškalijske zajednice

Sprovođenje politika i školskih praksi koje imaju za cilj sveobuhvatne procese je preduslov koji omogućava rast uključivanja i sprečavanje napuštanja škole od strane dece. Rast uključivanja i sprečavanje napuštanja škole uzima vreme i ne može se postići bez potpune primene pravnog okvira. Takođe, ovo je kompleksno pitanje i zahteva mobilizaciju škola, kao i lokalnog i centralnog nivoa. Međutim, pružanje mogućnosti za ostvarivanje potencijala za pripadnike tri ciljne zajednice je glavni element ovog cilja. Svi građani imaju pravo na kvalitetno obrazovanje i obaveza je države obezbeđivanje takvog obrazovanja. Kod marginalizovanih grupa to je od posebnog značaja jer stvara nove mogućnosti za lični razvoj i zapošljavanje.

Očekivani rezultati:

- 1.1. Poboljša se učešće u obrazovanju pripadnika romske i aškalijske zajednice;
- 1.2. Poboljša se učinak učenika i studenata iz romske i aškalijske zajednice ;
- 1.3. Podiže se svest zainteresovanih strana kako bi pomogle u obrazovanju pripadnika romske i aškalijske zajednice.

Aktivnosti

Rezultat 1.1: Poboljšano učešće u obrazovanju pripadnika romske i aškalijske zajednice.

1.1.1. Stimulacija u pohađanju predškolskog vaspitanja.

Podrška predškolskih programa sa osnovom na zajednicu i subvencija plaćanja za upis u javnim predškolskim ustanovama za decu romske i aškalijske zajednice su dve mere koje pomažu pohađanje predškolskog vaspitanja. Po potrebi, trebalo da se otvaraju predškolski razredi u školama gde pohađaju nastavu deca romske i aškalijske zajednice u cilju razvoja potrebnih priprema za njihovo uključivanje u obaveznom obrazovanju. Kad god je povoljno treba tražiti mogućnosti za uključivanje vaspitača iz redova Roma i Aškalijski što bih olakšali rad sa decom ovih zajednica.

1.1.2. Izrada akcionih planova za sprečavanje napuštanja i ne-upisivanja u svim opštinama.

Škole, u saradnji sa opštinama i organizacijama civilnog društva, kao i aktivnom učešćem zajednica korisnica, treba da izrade akcione planove za sprečavanje napuštanja škola i ne-upisivanje dece iz romske i aškalijske zajednice. Ovi planovi treba da obuhvataju specifične aktivnosti školskih timova za sprečavanje napuštanja koji su osnovani u svim školama, što podrazumeva i blisku saradnju sa predstavnicima zajednice, ali i sa državnim organima. Poseban aspekt ovih planova treba da bude integracija dece vraćene iz evropskih zemalja, kroz organizaciju intenzivne nastave i drugih oblika podrške. Takva saradnja bi trebalo da postoji čak i u slučaju upisivanja dece u obaveznom obrazovanju, ne dozvoljavajući da deca školskog uzrasta ostaju kod kuće.

1.1.3. Mere podsticaja za olakšavanje upisivanja dece Roma i Aškalijski u višem srednjem obrazovanju.

Deci iz romske i aškalijske zajednice treba pomoći u slučaju upisivanja u više srednje obrazovanje, bilo kroz savetovanja i orijentisanje u karijeri, tako i preko stipendija koje im omogućavaju da pohađaju školovanje. Poseban program stipendiranja će biti institucionalizovan na državnom nivou sa ciljem dodele 600 stipendija u okviru jedne školske godine, ali i opštinama će biti predloženo da vrše dodelu stipendije za srednjoškolce iz ove tri zajednice.

1.1.4. Izrada individualnih planova za učenike povratnike.

Učenici povratnici, nakon obuhvatanja u obrazovni sistem, treba da imaju individualne planove da se integrišu što je moguće brže i što lakše u proces nastave. Ovi planovi treba da se izrađuju od škola u saradnji sa roditeljima i drugim socijalnim službama, uzimajući u obzir specifične potrebe učenika Roma i Aškalijski.

1.1.5. Odvijanje posebnih pozitivnih mera i pripremnih programa za upisivanje i zadržavanje studenata u IVO iz redova romske i aškalijske zajednice.

Sa ciljem prijema studenata socijalno ugroženih kategorija u IVO će se podržati odvijanje specijalnih pripremnih programa. Praktični primeri takvih mera su pružanje intenzivnih kurseva za kandidate iz zajednica kako bi ih pripremili za polaganje prijemnog ispita i politike rezervisanih mesta u IVO u cilju postizanja ravnopravnog učešća. Slično, programi za podršku studenata treba da budu odvijani kako bi studentima visokog obrazovanja iz marginalizovanih zajednica i grupa preko mentorskog programa, obezbeđivanja prevoza i smeštaja u dom studenata. Dodatna podrška za studente treba da se pruža kroz program stipendiranja za visoko obrazovanje.

1.1.6. Podrška programa za obrazovanje odraslih.

Odrasle osobe iz redova romske i aškalijske zajednice će moći da se upišu u posebnim programima za završetak formalnog obrazovanja, uključujući i stručno obrazovanje (prema istraživanju potreba), kao i u ubrzanim programima. U saradnji sa predstavnicima opština i nevladinih organizacija organizovaće se informativne kampanje, za objašnjavanje mogućnosti koje nude ovi programi. Takođe, biće podržana realizacija programa osposobljavanja za pismenost, posebno za roditelje koji imaju decu u školu.

Rezultat 1.2: Poboljšan učinak učenika i studenata iz romske i aškalijske zajednice

1.2.1. Utvrđivanje rodno osetljivih pokazatelja za pripadnike romske i aškalijske zajednice za ISUK.

MONT treba definisati pokazatelje koji daju podatke za upis i učinak dece iz romske i aškalijske zajednice u univerzitetskom obrazovanju. ISUK treba dati jasne informacije o stepenu upisa svakog od ovih zajednica i njihov učinak u nacionalnim testovima, u odnosu na nacionalni prosek i odgovarajuću opštinu.

1.2.2. Eliminacija segregacije i diskriminacije nad decom iz romske i aškalijske zajednice.

Slučajevi segregacije i diskriminacije nad decom iz romske i aškalijske zajednice nisu retki i imaju negativan uticaj na učinak učenika iz ovih zajednica. Svi ovakvi slučajevi će se rešiti u skladu sa zakonom, preduzimajući odgovarajuće mere protiv prekršilaca. MONT će razviti pedagoške smernice za izbegavanje slučajeva segregacije i diskriminacije, njihovom distribuiranjem u opštine i škole.

Iako je značajan broj nastavnika prošao kroz različite programe obuke za sveobuhvatnosti, društvenu pravdu, etničku, kulturnu, versku i jezičnu raznolikost, itd., to nije dovoljno da škole imaju sveobuhvatni pristup. Zbog toga, da bi škole bile otvorene i da bi tretirale jednako svakog učenika, svaki nastavnik treba imati znanja i veštine da obezbedi uključivanje svih učenika u proces nastave. Ovo posebno važi za škole gde nastavu pohađaju učenici iz romske i aškalijske zajednice.

1.2.3. Podrška nastavnim centrima sa osnovom na zajednicu.

U ovom trenutku, na Kosovu rade 40 nastavnih centara sa osnovom na zajednici koji služe za pripadnike romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Kroz specifične aktivnosti ovi centri su imali pozitivan uticaj na poboljšanje učinka dece ovih zajednica i na njihov podsticaj da nastave školovanje. MONT i opštine će obezbediti podršku za ove centre u različitim oblicima, bilo u vidu finansijske podrške kroz NVO-e koje se brinu za njih ili kroz davanje prostorija za rad u javnim zgradama, posebno u školama. Isto tako, MONT će raditi na razvoju pravne osnove na

institucionalizaciji ovih centara, što podrazumeva: razvoj minimalnih standarda za njihovo delovanje, kurikuluma i osoblja koje je angažovano u tim centrima.

1.2.4. Pružanje dopunske nastave za učenike koji zaostaju sa nastavom.

U školama gde pohađaju nastavu deca iz romske i aškalijske zajednice biće organizovani dodatni časovi kako bi se pomoglo učenicima koji zaostaju sa nastavom. Isto tako, bilo bi poželjno da se organizuje mentorstvo za decu romske i aškalijske zajednice.

1.2.5. Promocija učenja romskog jezika.

Ustavno je pravo dece romske zajednice da se osposobe i koriste svoj jezik i azbuku. Za tu svrhu, biće pružana dopunska nastava romskog jezika u svim mestima gde postoji zainteresovanje, u skladu sa nastavnim programima i udžbenicima već odobrenih od strane MONT. Ukoliko broj romskih učenika u školi je mali, vršiće se naponi da se organizuje nastava na romskom jeziku na nivou grupa školi ili opštine. Takođe će se organizovati obuka za nastavnike romskog jezika.

Rezultat 1.3: Podiže se svest zainteresovanih strana kako bi pomogle u obrazovanje pripadnika romske i aškalijske zajednice

1.3.1. Razvijanje programa za podizanje svesti roditelja vezano za rano detinjstvo.

U mnogim slučajevima roditelji moraju da se vaspitaju da bi shvatili značaj razvoja u rano detinjstvo. To će se realizovati u oblastima gde žive pripadnici iz romske i aškalijske zajednice u cilju podsticanja da upišu decu u predškolsko obrazovanje, posebno na ono pred-osnovno.

1.3.2. Organizovanje aktivnosti za podizanje svesti romske i aškalijske zajednice o važnosti blagovremenog upisivanja i pohađanje nastave, sa posebnim osvrtom na devojke.

OOO-i, u saradnji sa nevladinim organizacijama, moraju obavestiti roditelje o važnosti upisivanja i pohađanja nastave. Aktivnosti treba tačno da odražavaju različite potrebe, zabrinutosti i izazove sa kojima se suočavaju dečaci i devojčice a utiču i na upis i pohađanje škole i ukoliko devojke se suočavaju sa bilo kojom preprekom u vezi početnog upisivanja.

1.3.3. Podizanje svesti stanovništva o obrazovanju romske i aškalijske zajednice.

Kampanje javnog zagovaranja, debate, TV spotovi su nekoliko od načina da se podiže svest šire javnosti kako bi podržavala obrazovanje romske i aškalijske zajednice. Ove aktivnosti se sprovode od strane državnih institucija kao i od organizacija civilnog društva.

Srodna pitanja

Rast učešća u obrazovanju i poboljšanju učinka učenika iz romske i aškalijske zajednice je usko povezano sa dostignućima u tri oblasti ove Strategije. Na ovaj način, ekonomska situacija u porodici je faktor koji ima značajan uticaj na donošenje odluka o nastavljanju škole, i, bez sumnje, utiče i na učinak učenika. Uticaj na učinak imaju i uslove stanovanja ali i zdravstveno stanje samog učenika i njegove/ njene porodice. Sa druge strane, najbolje i najkvalitetnije obrazovanje utiče na povećanje

mogućnosti za zapošljavanje i rešavanje stambenih problema kao i veći stepen svesti o zdravstvenoj zaštiti.

Pretpostavke i rizici

Ključne pretpostavke kako bi se obezbedilo postizanje gore navedenog cilja su:

- Škole izrađuju i nude programe za podršku učenicima koji zaostaju u nastavi.
- Škole izrađuju planove za uključivanje učenika povratnika.

Dok, faktori koji stavljaju u pitanje uspeh ostvarivanja onog što je planirano su:

- Nastavni centri se prete zatvaranjem zbog nedostatka održivosti.
- Nedostatak spremnosti opština da olakšaju uslove upisa i pohađanja dece iz romske i aškalijske zajednice u predškolskom i srednjem obrazovanju.
- Nedostatak angažovanja timova na nivou škole i opštine da spreče napuštanje škole.
- Neuspeh sistematskog prikupljanja podataka razvrstanih po etničkoj pripadnosti i da se podrži njihovo korišćenje u postizanju utvrđenih ciljeva.

5.3. Zapošljavanje i socijalna zaštita

Pristup zapošljavanju, šemama socijalne zaštite i socijalne usluge doprinose poboljšanju ekonomskog i socijalnog blagostanja pojedinca i zajednice. Trenutno, stopa zaposlenosti romske i aškalijske zajednice je veoma niska (čak i u poređenju sa drugim zajednicama), dok uključivanje u socijalne šeme i usluga ostaje ograničena. Pristup ovih zajednica u zapošljavanju, službama za zapošljavanje, uz mogućnost za stručni razvoj i u šeme socijalnih usluga treba poboljšati, kao i treba obezbediti da to odražavaju specifične potrebe ovih ciljanih zajednica. Aktivnost na tržištu rada i stvaranje novih mogućnosti za stručni razvoj i nezavisnost od šema socijalne pomoći, ostaju glavni cilj u pravcu poboljšanja ekonomskog i socijalnog blagostanja ovih zajednica.

Izazovi

Nivo zaposlenosti kao i održivost i kvalitet rada

Stanje u zapošljavanju romske i aškalijske zajednice je teže u odnosu na druge zajednice. Radna mesta gde su angažovani su često privremena, većim slučajevima fizička radna mesta koja ne zahtevaju visoko kvalifikovanje i nisu dobro plaćena⁸⁸. Ove zajednice nisu dovoljno zastupljene u zapošljavanju u javnim institucijama⁸⁹.

Neki od razloga za stanje zapošljavanja su specifična za ove zajednice ili utiču na ove zajednice više nego druge: nizak prosek obrazovanja/ sposobnosti kod ovih zajednica (iako se poboljšava), diskriminacija na tržištu rada i niži pristup u neformalne veze/mreže koje bi im omogućilo

⁸⁸ Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KFOS), Stanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice zajednica, 2010. godine i Međunarodna organizacija rada, Tranzicija mladih na dobrom radu: Dokazi sa Kosova, Dokument politike zapošljavanja MOR 2007/4.

⁸⁹ Zaposlenost ne-većinskih zajednica u javnim institucijama (na centralnom i lokalnom nivou (osim javnih preduzeća) je samo 7,7 posto, i da romske, aškalijske i egipćanske zajednice su nedovoljno zastupljene u odnosu na njihov procenat u opštem stanovništvu. Kancelarija Premijera / Kancelarija za pitanja zajednica, procena zapošljavanja pripadnika ne-većinskih zajednica u državnoj službi i javnim preduzećima na Kosovu, 2013. Najnoviji statistički podaci razvrstani prema nacionalnosti je dostupan samo za centralni nivo i oni pokazuju slično: u 2015. godini procenat manjinske zajednice je 6.24% (Aškalijske 0,07, Romi 0,13%, i Egipćani 0,03%) Sh. Berisha za Kosovski demokratski institut (KDI), parlamentarna istraživanja: Zastupljenost ne-većinskih zajednica u državnoj službi, maj 2016.

zapošljavanje⁹⁰. Situacija na tržištu rada je još gore za žene iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice, gde je zaposleno samo 9 posto⁹¹. Razlozi za rodne razlike su međusobno povezani i uključuju rane brakove, niži stepen obrazovanja (u poređenju sa muškarcima) kao i rodne stereotipe u kojoj žena se smatra odgovornom da vodi brigu o kući i porodici⁹². U javnom sektoru, nepoštovanje proporcionalne zastupljenosti na opštinskom nivou i opšte kvote za sve ne-većinske zajednice (a ne za svaku zajednicu pojedinačno) idu na štetu romske i aškalijske zajednice. Izveštava se da postoje slučajevi kada su pripadnici albanske zajednice se samo-prijave kao pripadnici manjinskih zajednica kako bi iskoristili mere afirmativne akcije (zapošljavanje i u AMTR).⁹³

Pristup na stručne obuke i službe zapošljavanja

Generalno, pristup službi za zapošljavanje i stručno osposobljavanje pružane od MRSZ (i drugih organizacija) je ograničen od nivoa informacija onih koje traže posao i kapaciteta MRSZ za pružanje usluga velikom broju osoba koja traže posao. U slučaju romske i aškalijske zajednice, specifično, nivo informisanja je nizak, ali i njihove potrebe i/ili prepreke za učešće u AMTR mogu biti različite: na primer, u slučaju nekih šema, kriterijumi isključivanja za neke od njih (npr. nivo obrazovanja/prethodnih znanja, itd). Isto tako, postoje slučajevi kada pripadnici ovih zajednica ne mogu da učestvuju u obuci ili zaposlenju posredovano od strane MRSZ zato što moraju da vode brigu o kući/pородici ili ne žele da to urade, jer neformalni rad može ostvariti veće prihode.

Pristup šemama socijalne zaštite

Na osnovu podataka iz popisa stanovništva 2011. godine, gde se broj stanovništva ovih zajednica procenjuje na 35,784 stanovnika⁹⁴, i na osnovu podataka iz AGVI koje su iznele prosečnu porodicu od 6 članova, procenjuje se da je broj porodica ovih zajednica oko 6.000. Na osnovu podataka da je 60% (3.600 porodice) iz ovih zajednica nisu u mogućnosti da obezbede osnovne životne namirnice, to znači da se ovim šemama pokrivaju samo 54% siromašnih porodica. Glavni razlozi za ograničen pristup šemama socijalne pomoći su: slabo ciljanje sistema socijalne pomoći (što znači da ove šeme koriste i ne siromašne porodice, dok je socijalna pomoć projektovana da podržava samo siromašne porodice); kriterijumi za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć (pravna definicija porodice kao porodične zajednice)⁹⁵, nedostatak civilnog popisa pripadnika ovih zajednica i nedovoljne informacije o šemama socijalne zaštite. U odsustvu informacija, većina porodica ovih zajednica se prijavljuju za drugu kategoriju socijalne pomoći, gde je ključni kriterijum da porodic ima jedno dete mlađe od 5 godina. Ispunjavanje ovog uslova, povećava stopu nataliteta, i dalje produbljuje siromaštva⁹⁶.

Visina socijalne pomoći

Uprkos dečjih dodataka (5 evra za svako dete) iznos socijalne pomoći se procenjuje kao niska i nedovoljna da porodice izvuče iz siromaštva, kao i da zadovolji osnovne potrebe⁹⁷. U proseku, jednom član porodice korisnika socijalne pomoći na Kosovu pripada 0,75 evra po danu u poređenju

⁹⁰ Međunarodna organizacija rada, Mladi u tranziciji u dobar posao: Dokazi sa Kosova, Dokument o politikama zapošljavanja i MOR 2007/4. Međutim, stanje u pogledu nivoa obrazovanja se menja, postoje razlike sa drugim zajednicama, posebno na onom delu koji su u doba sposobno za rad.

⁹¹ Fondacija CREATE i Centar za dokumentiranje Roma i Aškalijske (RADC). Žene iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice na Kosovu u upravljanju i ekonomiji.

⁹² Kosovski centar za rodne studije i Mreža organizacija žena Roma, Aškalijske i Egipćane na Kosovu, položaj žena iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice na Kosovu, 2008.

⁹³ Izveštavanje od strane organizacija civilnog društva tokom intervjua i radionice održane 20. septembra 2016. godine.

⁹⁴ Predstavnicu civilnog društva tokom radionice održane 20. septembra 2016. godine.

⁹⁵ Predstavnicu civilnog društva tokom radionice održane 20. septembra 2016. godine.

⁹⁶ Predstavnicu civilnog društva tokom radionice održane 20. septembra 2016. godine.

⁹⁷ UNDP: The Real Value of Social Assistance: An Assessment of Social Assistance Benefit Adequacy, 2014.

sa iznosom od 0.59 evra koje uzima član porodice korisnika iz romske i aškalijske zajednice (Tabela 5), što znači da ove zajednice uzimaju 21%, što je ispod praga ekstremnog siromaštva, računato po poslednji put u 2011. godini u iznosu od 1,20 evra. Kao rezultat toga, porodice korisnici koriste ceo iznos za pokrivanje samo osnovnih životnih troškova, uključujući ovde i dečji dodatak koji je namenjen za dobrobit i obrazovanje dece⁹⁸.

Korišćenje socijalnih usluga

Podaci iz AGVI, 2013-2014 pokazuju da su 71,4% dece uzrasta od 1-14 godina doživeli psihološko ili fizičko nasilje i skoro dve trećine žena izjavilo je da postoji nasilje u njihovoj zajednici, respektivno. Uprkos prisustvu nasilja u porodicama ove tri zajednice, statistike MRSZ pokazuju da veoma mali broj njih koristi socijalne usluge. Malo iskorišćenje usluga može biti posledica nedostatka znanja o uslugama koje pružaju CSR ili posledica poteškoća ovih zajednica na pristup u CSR.

Cilj

Poboljšanje ekonomskog i socijalnog stanja u romskoj i aškalijskoj zajednici

Pristup mogućnostima zapošljavanja, stručnog usavršavanja i šema socijalnih usluga je ključ za poboljšanje ekonomskog i socijalnog stanja Roma i Aškalijske zajednice. Za povećanje zaposlenosti i zapošljavanja, ključni elementi su razvoj veština i veza sa tržištem rada pripadnika ovih zajednica, sa jedne strane, a sa druge strane, primena mera afirmativne akcije za suzbijanje efekata diskriminacije na tržištu rada. Takođe, pripadnicima ovih zajednica treba obezbediti pristup u šemama socijalne zaštite i kvalitetne socijalne usluge, prilagođene njihovim konkretnim uslovima i potrebama.

Očekivani rezultati:

- 2.1. Poboljšava se nivo zapošljavanja pripadnika romske i aškalijske zajednice;
- 2.2. Poboljšava se učešće porodica romske i aškalijske zajednice u šemama socijalnih usluga i pomoći.

Aktivnosti

Rezultat 2.1: Poboljšati stepen zaposlenosti pripadnika romske i aškalijske zajednice

2.1.1. Istraživanje, definicija rodno osetljivih indikatora i izveštavanje o stanju na tržištu rada pripadnika romske i aškalijske zajednice i o njihovoj dobrobiti od pruženih usluga/mera od strane MRSZ.

Treba da se ispituju mogućnosti korišćenja postojećih informacija o tržištu rada za romske i aškalijske zajednice, mogućnosti povećanja nivoa, kvaliteta i izveštavanja o takvim informacijama u budućnosti. Ova analiza treba da ima specifično fokusiranje na izvore periodičnih podataka (kao što su ARS i Informacioni sistem tržišta rada u MRSZ) koje omogućavaju nadgledanje stanja tokom vremena i poređenje nastupa u tržište rada ovih zajednica u odnosu na nacionalni prosek. Ove informacije trebaju da pokazuju: nivo/stopu zapošljavanja ovih zajednica u globalu i prema sektorima/radnim karakteristikama (redovan ili privremeni posao), formalni ili neformalni posao, privredna aktivnost, javni/privatni sektor); i ostali osnovni indikatori tržišta rada (stopa nezaposlenosti, stopa učešća u tržište rada).

⁹⁸ Intervju sa izvršnim direktorom NVO Balkan Sunflowers.

U međuvremenu, redovne statistike MRSZ treba izveštavati na nivou specifičnih zajednica. Za svaku od ovih zajednica od Informacionog sistema upravljanja zapošljavanja treba izveštavati osnovne informacije o broju i procentu upisanih osoba koje traže posao, o broju i procentu nezaposlenih za koje je posredovano zapošljavanje, o broju pripadnika u stručnom osposobljavanju i aktivnim merama tržišta rada.

2.1.2. Poboljšanje zastupljenosti romske i aškalijske zajednice u zapošljavanju u javnim institucijama i javnim preduzećima.

Redovno praćenje i izveštavanje o primeni postojećeg pravnog okvira kako bi se osigurala zastupljenost manjinskih zajednica u javnim institucijama je prvi korak ka poboljšanju zastupljenosti romske i aškalijske zajednice u javnom sektoru. Posebnu pažnju u ovom pogledu treba dati zastupljenosti u skladu sa sastavom stanovništva na opštinskom nivou u skladu sa zakonom, ali praćenje i izveštavanje treba da se uradi i za centralni nivo, iako ne postoje specifične kvote za zajednice odvojeno. U slučaju stagnacije, moraju se istražiti uzroci i preduzeti potrebne mere.

U nekim slučajevima, radna mesta u javnom sektoru mogu posebno da ciljaju ove zajednice. Na primer, angažovanje pripadnika ovih zajednica kao savetnici za zapošljavanje pomoći će u jačanju pristupa institucija nad ovim zajednicama, s jedne strane, i jačanje njihovog poverenja u institucije, sa druge strane.

2.1.3. Istraživanje i primena mera afirmativne akcije za zapošljavanje romske i aškalijske zajednice.

Analiziraće se potencijalne mere afirmativne akcije za zapošljavanje Roma i Aškalijske zajednice za preduzeća i neprofitne organizacije koje zapošljavaju pripadnike ovih zajednica, sa posebnom pažnjom na njihovo sprovođenje na ispravan način (definisanje mere, kriterijumi za dobrobit; postupci ocenjivanja kriterijuma, uključujući proveru nacionalnosti zaposlenih). Kvote kao mera afirmativne akcije trebaju i dalje da se nastavljaju da se koriste za AMTR šeme (uključujući stručne obuke), a to mora da se odredi za ove zajednice posebno. Zakon o socijalnim preduzećima koji garantuje učešće najmanje 30 odsto ugroženih zajednica u društvenom preduzeću takođe može da se koristi za promovisanje zapošljavanja u ovim zajednicama.

2.1.4. Procena potreba i efikasnosti službi za zapošljavanje i AMTR.

Procena potreba i specifičnih izazova romske i aškalijske zajednice, kao i efikasnost službi za zapošljavanje i AMTR (uključujući stručnu obuku) ostvarene u prošlosti treba da bude osnova za projektovanje/modifikacije usluga i AMTR koje odražavaju potrebe ovih zajednica. Ova analiza će uključiti percepcije tih zajednica i njihovu procenu o pristupu i efikasnosti ovih usluga/mera i objektivnih merila njihove efikasnosti, kao što su status korisnika i održivost zapošljavanja.

2.1.5. Projektovanje, modifikacija (dodatnih) usluga zapošljavanja i AMTR, uključujući stručne obuke, u skladu sa potrebama romske i aškalijske zajednice.

U skladu sa nalazima procene potreba i efikasnosti usluga i prethodnim AMTR, projektovaće/modifikovaće se usluge i AMTR ili u slučaju potrebe pružiće se dodatne usluge (npr. kursevi jezika ili pokrivanje troškova prevoza) kako bi se obezbedila uključivanje romske i aškalijske zajednice. Projektovanje i nadgledanje usluga i AMTR uradiće se aktivnim učešćem NVO-a iz romske i aškalijske zajednice. AMTR će uključivati, između ostalog, obuku i praktičan rad (subvencionirani) u privatnom sektoru i subvenciju plate za određeno vreme, kako bi se istovremeno omogućilo kako razvoj veština, iskustva realnog radnog mesta i promovisanje

veze između pripadnika ovih zajednica sa poslodavcima. AMTR će uključivati mere za razvoj samozapošljavanja, uključujući i grantove za pokretanje biznisa. Poseban fokus ovih mera treba da budu korisnici shema socijalne pomoći, tako da ove porodice biti ekonomski osnažene i eliminisati svoju ekonomsku zavisnost.

2.1.6. Organizovanje informativnih kampanja za usluge zapošljavanja i AMTR, uključujući i stručne obuke.

Informativne kampanje će biti projektovane kako bi se osigurao pristup romske i aškalijske zajednice, imajući u obzir medija i načine komunikacije koje koriste ove zajednice, uključujući i posete zvaničnika na terenu. Informativne kampanje treba da koriste postojeće kapacitete za nastavnih centara i nevladinih organizacija iz ovih zajednica.

2.1.7. Promovisanje uspešnih slučajeva u tržištu rada iz redova pripadnika romske i aškalijske zajednice.

Promovišaće se slučajevi pripadnika romske i aškalijske zajednice koji su postigli uspeh u zapošljavanju ili samo-zapošljavanju/poslovanju, sa posebnim fokusom na žene.

Rezultat 2.2: Poboljšaće se učešće porodica iz romske i aškalijske zajednice u šemama socijalne zaštite i socijalnih usluga

2.2.1 Procena dodatne podrške za korisnike socijalne pomoći.

Da bi se poboljšala ekonomska i socijalna zaštita ovih zajednica, sheme socijalne pomoći moraju biti dopunjene dodatnim uslugama. Pored procene za ispunjavanje kriterijuma dobijanje socijalne pomoći, za koju su se prijavili kandidati, zvaničnici CSR. Takođe treba da procenjuju koje kategorije socijalne pomoći su prikladnije i adekvatnije za porodicu podnosioca. Štaviše, zvaničnici CSR treba da obaveste ove porodice o programima stručne obuke i shemama zapošljavanja koje nudi Ministarstva i druge institucije i organizacije.

2.2.2 Identifikacija dece i osoba sa posebnim potrebama.

Da bi ostvarili pravo podrške za porodice sa decom sa posebnim potrebama i pravo penzije za osobe sa invaliditetom (uzrasta 18-65 godina), preduslov je identifikacija ovih slučajeva. Da bi se ovo postiglo, neophodne su informativne kampanje za podizanje svesti sa pripadnicima ovih zajednica. Tokom rada na terenu, socijalni radnici CSR-a i NVO-a koje rade sa ovim zajednicama moraju da se angažuju na identifikaciji ovih slučajeva.

2.2.3. Informativna kampanja o šemama socijalnih usluga i zaštite.

Treba organizovati informativne kampanje za vrste shema socijalne zaštite i kriterijume za pristup ovim šemama. Kao što je već rečeno, ove kampanje treba da bude sprovedene, pre svega, putem televizije i direktnim kontaktima sa pripadnicima ovih zajednica. Isto tako, kroz kampanje pripadnici ovih zajednica treba da budu jasno informisani o pruženim socijalnim uslugama od strane Centara za socijalni rad. NVO-i treba da informišu žene i decu ovih zajednica o njihovim pravima i uslugama u slučajevima nasilja u porodici (rehabilitacija, stanovanje u skloništu, psiho-socijalne usluge), usluge za starije i osobe sa invaliditetom, kao i usluge za slučajeve ranog braka i podršku dece koji rade teške poslove.

2.2.4 Analiza kvaliteta socijalnih usluga i identifikacija novih socijalnih usluga.

Da bi se povećalo učešće pripadnika Roma i Aškalijske zajednice u postojećim socijalnim uslugama, mora se uraditi analiza da li su usluge u skladu sa potrebama ovih zajednica i ako kriterijumi odgovaraju stanju tih zajednica. Na osnovu analize, nove usluge treba da biti identifikovane u skladu sa potrebama ciljnih zajednica. Obzirom da su kapaciteti CSR ograničeni, može se ciljati povećanje broja licenciranih NVO. za pružanje socijalnih usluga za pripadnike romske i aškalijske zajednice.

2.2.5 Izgradnja kapaciteta opštinskih službenika za poboljšanje socijalnih usluga.

Treba povećati kapacitete službenika CSR-a za odgovarajuću procenu stanja i potrebe tih zajednica, kao i za pružanje kvalitetnih i blagovremenih usluga. Važno je da se službenici obučavaju za upis podataka o uslugama, registraciju i opravdanja za nove usluge koje treba pružati i za one koje ne pokazuju efekat na socijalnu zaštitu ovih zajednica. Takođe, službenici CSR-a treba da budu obučeni da obaveste porodice korisnike socijalne pomoći u vezi sa aktivnim merama tržišta rada koje pruža MRSZ i druge institucije.

Povezana pitanja

Uspех na tržištu rada je usko povezan sa nivoom obrazovanja pojedinaca. Sa jedne strane, nivo obrazovanja je ključni faktor u obezbeđivanju radnog mesta (dobrog). Sa druge strane, kada obrazovani pojedinci ne mogu da nađu posao, to obeshrabruje mlade ljude da završe školovanje i tera obrazovane pojedince da emigriraju. Samim tim, pitanje nastupa pripadnika iz romske i aškalijske zajednice na tržištu rada je usko povezan sa poboljšanjem njihovog nivoa obrazovanja.

Slično tome, povećanje nivoa socijalne zaštite pripadnika romske i aškalijske zajednice je usko povezana sa dostignućima u tri oblasti ove strategije. Korišćenje socijalnih usluga zavisi od nivoa obrazovanja, zdravstvenog stanja ovih zajednica i uslova stanovanja. Stopa efekta sistema socijalne pomoći zavisi od životnih uslova i zdravstvenog stanja ovih zajednica. Upis novorođenčadi utiče od kvaliteta kvalitetnih usluga koje pružaju zdravstvene ustanove, koje zatim utiču na pristup šemama i socijalnim uslugama. Sa druge strane, korišćenje šema zaštite i socijalnih usluga i aktivne mere na tržištu rada utiču na povećanje nivoa obrazovanja, poboljšanje uslova stanovanja i zdravstvene zaštite ovih zajednica.

Pretpostavke i rizici

Ključne pretpostavke kako bi se osiguralo postizanje gore navedenog cilja, jesu:

- Biće saradnje sa opštinama gde žive romske i aškalijske zajednice, i NVO-a i obrazovnih centara.
- Postoji interesovanje romske i aškalijske zajednice, uključujući žene, da iskoriste mogućnosti za razvoj veština i učestvovanja u AMTR.
- Dovoljna sredstva za socijalnu pomoć i nove socijalne usluge.

Međutim, faktori koji stavljaju u pitanje uspeh realizacije onoga što je planirano jesu:

- Nivo stvaranje novih radnih mesta na nacionalnom i/ili opštinskom nivou u kojima žive romska i aškalijska zajednica.
- Nedovoljna sredstva za aktivne mere na tržištu rada.
- Procedure za regrutovanje i upravljanje ljudskim resursima u javnim institucijama može usporiti proces poboljšanja zastupljenosti zajednica u toku trajanja ove strategije.
- Nedostatak kapaciteta Centara za socijalni rad u opštinama.
- Nedostatak dodatnih sredstava za nove usluge koje će pružati CSR.
- Ne učestvovanje u popis svih pripadnika ovih zajednica.
- Nedostatak poverenja romske i aškalijske zajednice u javnim institucijama.

5.4. Zdravstvo

Kao i u drugim zemljama centralne i istočne Evrope, veliki broj porodica iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice živi ispod granice siromaštva, više od 36% u ekstremnom siromaštvu^{99 100}. Mnoge studije su pokazale negativan uticaj siromaštva na zdravlje i dugovečnost. Ljudi sa nižim nivoima prihoda su posebno izloženi mogućnostima ubrzane bolesti zbog lošeg kvaliteta i neadekvatne ishrane¹⁰¹.

Nekoliko strateških dokumenata, kao i domaći i međunarodni akteri, pokušavali su delimično da adresiraju zdravstvene aspekte ovih zajednice. Ministarstvo zdravlja je lansiralo i pokušavalo da se pridržava Sektorske strategije za zdravstvo i Strategije za reproduktivno zdravlje, dok Ministarstvo kulture, omladine i sporta već nekoliko godina sprovodi Akcioni plan za mlade. Nacionalni institut za javno zdravlje, Svetska zdravstvena organizacija, UNICEF i UNFPA su takođe bili aktivni u podršci ovih strategija i razvoju programa koji se bave problemima zajednice. U poslednje vreme, Švajcarska kancelarija za razvoj je pokrenula projekat za podršku primarnog zdravstvenog sektora, koji ima kao fokus, između ostalog, i podršku marginalizovanih zajednica.

Izazovi

Pristup i korišćenje zdravstvenih usluga od strane Roma i Aškalijske zajednice

Sa ograničenim pristupom na preventivne i tretirane zdravstvene usluge, ove zajednice i dalje pate od lošeg zdravlja. Kritička analiza pokazuje da postoje višestruke prepreke za pristup i korišćenje zdravstvenih usluga od strane romske i aškalijske zajednice. Među njima, preprekama nabrajemo siromaštvo i nemogućnost za plaćanje lečenja i lekova, transporta, ili neformalnih plaćanja zdravstvenih radnika; nedostatak identifikacionih dokumenata i, shodno tome, nemogućnost korišćenja usluge javne zdravstvene zaštite; udaljenost od zdravstvenih ustanova; diskriminacija na nacionalnoj osnovi; kao i nedostatak poverenja u lekare i ostalo medicinsko osoblje¹⁰². Pristup je posebno problematičan za usluge za prevenciju bolesti, kao i za sekundarni i tercijarni medicinski tretman.

Zdravstveno ponašanje i način života romske i aškalijske zajednice

Romska i aškalijska zajednica pate od visokog rasprostranjenosti neadekvatne i nedovoljne ishrane, što doprinosi lošem zdravlju i kraći životni vek. Neodmerena ishrana, sa nedovoljnim vrstama hrane, i neadekvatna hranljiva vrednost predstavlja rizik po zdravlje pripadnika zajednice. Nedostatak opšte i individualne higijene, kulture masovnog pušenja duvana, uz niske rekreativne fizičke aktivnosti među pripadnicima romske i aškalijske zajednice, dodaju ovom problemu i druge elemente¹⁰³. Kasno pojavljivanje kod doktora i nisko korišćenje preventivnih usluga zaključuju negativan trend zdravstvenog ponašanja¹⁰⁴.

⁹⁹ Novo zdravstveno osiguranje spasiće živote: Dugovečnost i zdravlje u romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici na Kosovu, Balkan Sunflowers. 2016.

¹⁰⁰ Stubbs and Nestic, Child Poverty in Kosovo: Policy Options Paper & Synthesis Report. UNICEF. 2010.

¹⁰¹ Novo zdravstveno osiguranje spasiće živote: Dugovečnost i zdravlje u romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici Kosovu, Balkan Sunflowers. 2016.

¹⁰² Policy Brief 4: Pristup i korišćenje zdravstvenih usluga od strane Roma, Aškalijske i Egipćana. Solidar Suisse. 2016.

¹⁰³ Policy Brief 3: Ishrana i način života romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Solidar Suisse. 2016.

¹⁰⁴ Isto.

Nivo morbiditeta i mortaliteta

Nivo morbiditeta je zabrinjavajući, naročito prisustvo hronično neprenosivih bolesti, kao dijabetes, hipertenzija, kardiovaskularne bolesti i oboljenja skeleta¹⁰⁵. Ove bolesti i ograničenja koje slede izazivaju značajne probleme za lično i društveno blagostanje¹⁰⁶. Pored gubitka zadovoljstvo za zdrav život, i mogući teret za nečiju porodicu, lečenje bolesti predstavlja težak finansijski teret i za društvo. Finansijski uticaj je naročito ozbiljan ako uzmemo u obzir da porodice Roma i Aškalijske žive ispod nacionalne granice siromaštva. Veliki broj radno sposobnog stanovništva sa ograničenjima u svakodnevnim aktivnostima znači smanjenje radnog kapaciteta i povećana zavisnost od socijalne pomoći i neformalnih izvora prihoda¹⁰⁷.

Cilj

Poboljšanje zdravstvenog stanja i kvaliteta života kod pripadnika romske i aškalijske zajednice.

Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili slabosti. Cilj ove strategije je da se poboljša zdravstveno stanje i kvalitet života među učesnicima iz romske i aškalijske zajednice, imajući u obzir ovu širu definiciju zdravlja. Bolest je poznato da utiče na ljudske aktivnosti, izazivajući ograničenja u svakodnevnim aktivnostima ljudi. Takva ograničenja znače da pogođene osobe ne mogu da uživaju potpuno fizičko, mentalno i socijalno blagostanje. Takva ograničenja takođe znače smanjena radna sposobnost, što znači veća zavisnost od socijalne pomoći i od finansijske podrške od ostalih članova porodice. Zbog toga su važne mere za poboljšanje ovog stanja u opštu korist građana.

Očekivani rezultati:

- 3.1. Poboljšava se pristup u zdravstvenim uslugama za pripadnike romske i aškalijske zajednice;
- 3.2. Poboljšava se ponašanje i zdravstvene prakse kod pripadnika romske i aškalijske zajednice;
- 3.3. Obezbeđuje se zdrava sredina za stanovništvo romske i aškalijske zajednice.

Aktivnosti

Rezultat 3.1: Poboljšava se stanje u zdravstvenim uslugama za pripadnike romske i aškalijske zajednice

3.1.1. Razvoj aktivnosti za skrining raka dojke.

Pomenute aktivnosti će imati za cilj pristup majki iz zajednica koje su u riziku od raka dojke. Aktivnosti će biti organizovane od strane relevantnih institucija i angažovaće se timovi stručnjaka u cilju otkrivanja ranih znakova raka u ciljanoj populaciji kao i trijažu identifikovanih slučajeva u relevantnim zdravstvenim ustanovama.

3.1.2. Realizacija kućnih poseta za majke i decu kao i ostale ranjive grupe.

Kućne posete imaju za cilj povećanje pristupa u edukativnim i savetodavnim uslugama koje se tiču zdravstvene zaštite majki i dece. Stvaranje mobilnih zdravstvenih timova omogućiće postizanje do stanovnika ovih dveju kategorija kao i druge kategorije stanovništva (stare osobe, osobe sa invaliditetom).

¹⁰⁵ Policy Brief 2: Širenje bolesti u romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici. Solidar Suisse. 2016.

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto.

3.1.3. Aktivnosti koje utiču na ranjive grupe stanovništva.

Različiti akteri treba da se povremeno angažuju u promovisanju i obezbeđivanju drugih subvencionisanih zdravstvenih pregleda za ugroženu populaciju (prema starosti, socio-ekonomskom statusu, itd). Akteri zajednice (uključujući razne organizacije, predstavnike zajednica, itd) treba da se konsultuju sa svojim zajednicama o potrebama i očekivanjima u pogledu preventivne medicinu i sistema ranog upozorenja. Oni takođe treba da ohrabruju i podržavaju porodice iz ovih zajednica da urade periodično ispitivanje najčešćih bolesti, gde lečenje može biti od koristi.

3.1.4. Institucionalne mere koje poboljšaju pristup zdravstvenim uslugama.

U zavisnosti od potrebe, zdravstvene ustanove treba da budu spremne da obezbede adekvatan pristup zdravstvenim uslugama za stanovništvo romske i aškalijske zajednice. Ove mere mogu da obuhvate angažovanje odgovarajućeg osoblja za rad sa zajednicama, uz preporuku da oni dolaze iz zajednica, oprez od diskriminacije i sl .

3.1.5. Stalno nadgledanje pristupa uslugama zdravstvene zaštite.

Lokalne vlasti i organizacije civilnog društva moraju stalno da prate i ocenjuju pristup zdravstvenim uslugama romske i aškalijske zajednice kako bi se osiguralo da građani ovih zajednica dobijaju neophodne zdravstvene usluge.

Rezultat 3.2. Poboljšava se ponašanje i zdravstvene prakse kod pripadnika romske i aškalijske zajednice

3.2.1. Kampanje za imunizaciju.

Kampanja za imunizaciju usmerena je na rešavanje problema niskog obuhvata vakcinacijom među decom ovih zajednica, pojava koja je prijavljena nekoliko godina zaredom. Ove kampanje imaju za cilj da kroz edukativne i promotivne materijale da se informišu članovi porodica i menjaju svoj pristup u pogledu imunizacije dece. Timovi imunizacije iz Nacionalnog instituta za javno zdravlje trebaju da se uključe u takve aktivnosti kako bi pomogli svojim stručnim kapacitetima.

3.2.2. Podela informativnog materijala za porodično planiranje i reproduktivno zdravlje.

Svrha takvih programa je edukacija žena, muškaraca i mladih pružajući im znanja i veštine za život o reproduktivnom zdravlju, uključujući planiranje porodice putem organizovanja sesija u zajednicama i obuka u školama, kao i kroz finansiranje inicijativa za podizanje svesti o različitim pitanjima stanovništva putem kampanja, medija i okruglih stolova.

3.2.3. Edukacija o značaju higijeno-sanitarnih uslova.

Edukacija o značaju higijene i sanitarnih uslova podrazumeva obuku i distribuciju edukativnih materijala. Teme će biti o važnosti vode za piće, ličnu i kućnu higijenu, upotrebu vode za piće, upravljanje otpadom, briga za hranu, itd. Različiti akteri, počevši od Nacionalnog instituta za javno zdravlje, onda na opštinskom nivou i organizacije civilnog društva treba da udruže snage u promovisanju pozitivnog zdravstvenog ponašanja. Ovi akteri treba da razviju, planiraju i održavaju sesije za edukaciju zajednica; razviju i podele zdravstvene edukativne materijale. Za tu svrhu vlada bi trebalo da izdvoji, na redovnoj osnovi, sredstva za zdravstvenu edukaciju zajednica koje mogu da se koriste od strane organizacija civilnog društva i drugih zdravstvenih ustanova sekundarnog i tercijarnog nivoa.

3.2.4. Unapređenje preventivnih kapaciteta osoblja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Lokalne vlasti treba da se aktivno uključe u razvoj kapaciteta medicinskog osoblja za sprovođenje programa edukacije u zajednici. Ovo unapređenje kapaciteta trebalo bi da bude ispunjena angažovanjem osoblja u promotivne programe, na redovnoj osnovi, od strane zdravstvenih ustanova, i jačanje preventivnog i promotivnog angažovanja zdravlja u okviru dnevnih zdravstvenih usluga, gde se postiže da zdravstveno vaspitanje bude aspekt svakodnevnih profesionalnih aktivnosti.

Rezultat 3.3. Obezbeđuje se zdrava sredina za stanovništvo romske i aškalijske zajednice

3.3.1 Periodična kontrola nivoa olova u naseljenim mestima zajednica.

Periodična kontrola nivoa olova u naseljenim mestima romske i aškalijske zajednice je kao nastavak rešavanja problema kontaminacije koja je bila prisutna u nekim naseljima zajednica. Obzirom da su posledice hronične sa ozbiljnim efektima za zdravlje zajednica aktivnosti za nadgledanje treba da se nastave sve dok imamo potpunu sigurnost da kontaminacija ne predstavlja opasnost za ove zajednice.

3.3.2. Opremanje sa porodičnim kontejnerima za smeće.

Opremanje sa porodičnim kontejnerima za smeće i pravilno upravljanje sakupljanja i uklanjanja divljih deponija će osigurati bolje higijenske uslove ali i smanjenje izloženosti hemikalijama i drugih fizičkih supstanci koje su štetne za zdravlje.

Povezana pitanja

Promene u zdravstvenom stanju su održive samo ukoliko se primenjuju i druge mere koje adresuju socijalna, ekonomska i obrazovna pitanja ovih zajednica. Ministarstvo rada i socijalne zaštite, Ministarstvo finansija, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije treba da koordiniraju poslove i dogovore kako bi se postiglo primenjivanje u praksi.

Pretpostavke i rizici

Glavne pretpostavke za obezbeđivanje gore navedenog cilja su:

- Postoji povećana zainteresovanost aktera iz međunarodne zajednice da pomognu po ovom pitanju i vlada je otvorena za takav vid podrške.

Dok, faktori koji dovode u pitanje uspeh realizovanje onog što je planirano su:

- Nedovoljna zainteresovanost lokalnih i centralnih vlasti po tom pitanju, imajući u fokus politička i ekonomska pitanja;
- Niska zainteresovanost među pripadnicima zajednice o aktivnostima u okviru ove strategije;
- Nedostatak motivacije za dodatni rad od strane medicinskog osoblja zdravstvenih ustanova;
- Ograničeni kapaciteti organizacija koje zastupaju interese zajednica;
- Nedostatak usklađivanja aktivnosti subjekata na različitim nivoima;
- Nedostatak fondova.

5.5. Stanovanje

Pitanje stanovanja u posleratnom Kosovu bilo je i ostaje izazov našeg društva. Naročito, ovaj izazov susrećemo kod romske i aškalijske zajednice, koji su se suočavali sa problemima ove prirode i pre 1999. godine. Nedostatak dovoljnog broja kuća/stanova je evidentno, zato treba preduzeti mere poboljšanja u pravcu smanjenja broja onih pripadnika romske i aškalijske zajednice koji nemaju odgovarajući smeštaj.

Izazovi

Nedostatak preciznih podataka o stambenim potrebama

Opštine imaju ključnu odgovornost za osiguranje smeštaja¹⁰⁸ za sve građane koji žive na njihovim teritorijama. Glavni izazov za efikasno rešavanje ovog pitanja, jeste nedostatak podataka na opštinskom nivou, gde bi se mogle evidentirati stambene potrebe građana. Zbog ove anomalije, često susrećemo različite inicijative spoljnih donatora koji, za obezbeđivanje odgovarajućeg smeštaja za specifične porodice romske i aškalijske zajednice ne koordiniraju svoje akcione planove sa predstavnicima zajednica kao i sa predstavnicima opštine u kojoj obavljaju izgradnju. Sa druge strane, nedostatak sistematizovanih podataka dovodi do toga da same opštine budu neefikasne u planiranju investicija ove prirode. U ovoj fazi u toku je izrada baze podataka u centralnom nivou, koja će biti dostupna svim opštinama, za evidentiranje potreba građana za odgovarajući smeštaj i socijalno stanovanje. Očekuje se da baza podataka postane funkcionalna u 2017. godini i da funkcioniše pod nadzorom MŽSPP-a.

Nedovoljno angažovanje pripadnika zajednica u rešavanju problema stanovanja

Iako su oni koji se suočavaju sa problemima ne-rešavanja pitanja stanovanja, značajan broj pripadnika romske i aškalijske zajednice nisu dovoljno uključeni u rešavanju ovog složenog pitanja. Prvi aspekt ne-uključivanja se odnosi na artikulaciji stambenih potreba, koje se često, ne vrši u dovoljnoj meri, bilo da je to zbog gubitka poverenja za mogućnost pronalaženja rešenja, ili iz drugih razloga. Drugi aspekt je neregulisanje vlasničke dokumentacije, koje rezultira činjenicom da imovine u kojima se nalazi stambeni objekat ili gde se isti može izgraditi, još uvek su evidentirani u ime prodavca ili nekog prethodnika, jer nisu izvršeni zakonske procedure za njihovo prenošenje u ime sadašnjih vlasnika. To značajno ograničava mogućnost za pružanje potrebne pomoći.

Nedostatak sredstava za podršku stanovanja romske i aškalijske zajednice

Budžet Vlade Kosova, koji je izdvojen za obezbeđivanje smeštaja je mali. Do sada nije postojala posebna budžetska linija za fond stanovanja u opštinskom ili centralnom nivou za romsku i aškalijsku zajednicu. U ovoj fazi strategije kada ne postoje približni podaci koji se odnose na broj onih porodica kojima je potreban bilo privatni ili socijalni smeštaj, teško se može utvrditi iznos finansijskih sredstava koji je neophodan za ovu svrhu. Međutim, nakon što opštine budu odobrile trogodišnje planove stanovanja i funkcionisanje baze podataka, Vlada Kosova, na zahtev opština, i u skladu sa članom 25 Zakona br. 03/L-164¹⁰⁹), treba da izdvoji sredstva za povećanje broja kuća ili stanova.

¹⁰⁸ http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=147&Itemid=56&lang=sq

¹⁰⁹ Zakon o finansiranju posebnih programa stanovanja.

Cilj

Obezbeđivanje odgovarajućeg i održivog stanovanja za romsku i aškalijsku zajednicu u skladu sa važećim zakonodavstvom

Stanovanje je ključno pitanje za socijalnu stabilnost, zdravlje i kvalitativan razvoj dobrobiti ljudi. Stanovanje, kao najveći korisnik prostora, utiče na tok celokupnog razvoja društva i predstavlja značajnu komponentu društveno-ekonomskog razvoja, to jest, životnog standarda. Stanovanje je socijalno pravo građana u većini razvijenih zemalja. Pravo na stanovanje je sve više prisutno u okviru globalnih politika i u borbi za ljudska prava, koje se sankcioniše i međunarodnim konvencijama.

Očekivani rezultati:

- 4.1. Identifikovane su potrebe pripadnika zajednica za adekvatno i socijalno stanovanje;
- 4.2. Povećana je svest pripadnika romske i aškalijske zajednice za aktivno učešće u rešavanju problema stanovanja;
- 4.3. Osetljiv napredak u pravcu rešavanja problema stanovanja za pripadnike romske i aškalijske zajednice.

Aktivnosti

Rezultat 4.1. Identifikovane su potrebe pripadnika zajednica za adekvatan i socijalni smeštaj

4.1.1. Uključivanje pripadnika romske i aškalijske zajednice u bazi podataka za finansiranje posebnih programa stanovanja

Identifikacija potreba za stanovanje, kao preduslov za unošenje u bazu podataka, će se izvršiti posebno za one porodice koje imaju privatnu svojinu i za one kojima je potrebno socijalno stanovanje.

Identifikacija porodica u potrebi za stanovanjem koje poseduju privatnu imovinu, ali nemaju pogodne uslove za stanovanje, će se izvršiti od strane kombinovanih odbora, koje u svom sastavu imaju opštinske zvaničnike, pripadnike NVO-a i predstavnike zajednica koje žive u dotičnim naseljima. Ovi opštinski odbori, kojima su određeni specifični zadaci za sprovođenje strategije, treba da vrše evidenciju svih privatnih imovina romske i aškalijske zajednice u kojima ne postoje odgovarajući uslovi stanovanja. Nakon toga, opština će ove podatke uneti u centralnu bazu podataka.

Na osnovu članova 24. i 25. Zakona o stanovanju, svi zahtevi za socijalno stanovanje će biti evidentirani u odgovarajuću bazu podataka u svakoj opštini. Prikupljanje podataka na terenu će se izvršiti od strane opštinskih odbora za stanovanje u skladu sa članom 5 Administrativnog uputstva br. 22/2010, koji treba da sarađuju blisko sa predstavnicima zajednica, kao dodatni izvor informacija za proveru stvarnog stanja stanovanja.

4.1.2. Određivanje prioriteta za porodice u potrebi za uključivanje u programu socijalnog stanovanja

Svi odbori koji su uspostavljeni u ovu svrhu treba da se podržavaju kriterijumima¹¹⁰ koji su definisani u Administrativnom Uputstvu MŽSPP - UA-21/2010. Uzimajući u obzir obaveze koje proizilaze iz ove strategije, biće izrađene prioritne liste za socijalni smeštaj. Prioritne liste će se sakupiti i predstaviti mogućim donatorima za razmatranje.

Rezultat 4.2: Povećana je svest pripadnika romske i aškalijske zajednice za aktivno učešće u rešavanju stambenih problema

4.2.1. Organizovanje kampanje podizanja svesti za uključivanje u pitanjima stanovanja

Vlada Kosova, u saradnji sa nevladinim organizacijama, će se angažovati u kampanjama za podizanje svesti za celokupno uključivanje u pitanju stanovanja. Ova kampanja će se održati iz dva glavna razloga: da obezbedi jednake uslove za apliciranje, i zato što muškarci i žene imaju različite zahteve u stanovanju. U ovom slučaju, će se insistirati da na sastancima sa građanima zajednica da budu zastupljene i žene.

Kampanje će se organizovati na lokacijama gde je koncentracija romske i aškalijske zajednice veća. Tu će biti dovoljnih informacija o pravima stanovništva za adekvatno stanovanje (bilo u privatnoj svojini ili socijalnom stanovanju). Tokom kampanje će biti dovoljno brošura za učesnike sa dovoljnim informacijama o pitanju stanovanja, takođe će biti održane i obuke na kojima će se predstaviti konkretni primeri o tome koje korake treba pratiti za regulisanje imovinske dokumentacije.

4.2.2. Podrška romskoj i aškalijskoj zajednici za opremanje sa odgovarajućom vlasničkom dokumentacijom ili drugim pravom zemljišta na kojoj se može izgraditi

Tradicionalni način stanovanja romske i aškalijske zajednice se u velikoj meri razlikuje, od drugih zajednica, zbog toga je potreban specifičniji pristup za identifikaciju lica koje imaju pravo vlasništva na zemljištu gde je bila ili gde je sagrađena kuća. Iz tog razloga, tokom perioda sprovođenja strategije, treba angažovati specijalizovane organizacije, nevladine ili vladine, koje bi putem posebnih projekata pomogle romskoj i aškalijskoj zajednici o njihovim imovinskim pravima.

Projekti treba da imaju neke osnovne komponente: uključivanje zajednice, obuku i elaboraciju imovinskih zakona koji su primenljivi na Kosovu, prikupljanje raspoložive dokumentacije, pravno savetovanje i ovlašćenje za pravno zastupanje pred opštinskim ili pravosudnim organima, u zavisnosti od slučaja. Podatke prikupljene u zajednici treba podeliti u tri grupe: lica ili porodice koje mogu dokazati imovinsko pravo¹¹¹, lica ili porodice koje mogu dokazati pravo korišćenja¹¹² i lica ili porodice koje mogu dokazati pravo posedovanja¹¹³ imovine na kojoj imaju ili sui mali kuću, ili sobu u okviru zajedničke kuće. Za sve ove kategorije potrebno je obezbediti relevantnu dokumentaciju o vlasništvu ili dokumentaciju kojom se priznaje pravo korišćenja imovine.

Rezultat 4.3: Značajan napredak u pravcu rešavanja problema stanovanja za pripadnike romske i aškalijske zajednice.

¹¹⁰ <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=7947>

¹¹¹ Pravo vlasništva na nepokretnu imovinu može se dokazati katastarskim sertifikatom, koje predstavlja najveće priznato pravo u našoj zemlji.

¹¹² Pravo korišćenje nepokretnu imovine može se dokazati dokumentacijom izdatom od relevantne institucije, imovina može da se koristi ali se ne može otuđiti ili prodati, jer je vlasnik institucija koja je omogućila korišćenje imovine od strane korisnika.

4.3.1. Izrada prioritetnih projekata za renoviranje, rekonstrukciju ili izgradnju kuća na sopstvenim parcelama

Iz dosadašnjeg iskustva, može se reći da takvi projekti nemaju visoke finansijske troškove. Zato u ovoj fazi strategije treba još uvek tražiti finansijsku podršku međunarodnih donatora za projekte ove prirode. Takođe, lokalna samouprava treba posedovati posebnu budžetsku liniju za izvršenje renoviranja postojećih kuća. Takođe, treba rešiti slučajeve kada određene porodice nemaju svoju kuću na parceli čiji su vlasnici, bilo zbog namernog rušenja ili zbog razloga da ista nije se mogla suprotstaviti vremenu.

4.3.2 Implementacija programa za tretman neformalnih naselja

Nakon identifikacije porodica i naselja sa lošim uslovima stanovanja, lokalna i centralna vlast će izvršiti pripremu pilot-projekata koji se mogu realizovati u nekim opštinama gde je koncentracija ovih zajednica veća.

4.3.3. Identifikacija imovina za socijalno stanovanje

Skupštine opština, tokom perioda izrade trogodišnjih planova, izvršiće identifikaciju javnih imovina za izgradnju objekata za socijalno stanovanje. U konkretnom slučaju, javne i privatne imovine (u slučajevima utvrđenim pravnim okvirom) koje se nalaze u blizini naselja romske i aškalijske zajednice će se koristiti za izgradnju zgrada, izdavanje zemljišta koncesijom privatnim investitorima i iznajmljivanje od vlasnika privatnih imovina imovine za socijalno stanovanje ovih zajednica.

4.3.4. Izrada prioritetnih projekata socijalnog stanovanja

Izradu i pripremu projekata za socijalno stanovanje, i njihovo odobrenje, donose Skupštine opština. Opština razvija trogodišnje programe stanovanja na osnovu finansijskih sredstava, obezbeđuje zemljište za izgradnju i infrastrukturu. Opština podnosi zahtev za finansiranje novih investicija i subvencija u MŽSPP. O svim trogodišnjim opštinskim planovima prethodno treba dobiti saglasnost od MŽSPP-a.

Takođe, opštine će omogućiti privatnim investitorima, da putem Zakona o javno-privatnom partnerstvu, daju javno zemljište u cilju izvršenja visoke izgradnje, gde bi opština dobila određeni broj stanova koji bi se delili za socijalno stanovanje. Ovaj model će u velikoj meri doprineti bržoj integraciji pripadnika romske i aškalijske zajednice u kosovsko društvo. Na osnovu predviđenih kriterijuma u AU br. 19/2010, u nedostatku stambenog fonda, opština će ugovoriti stanove pod kirijom od privatnog sektora i izdvojiti bonus stanovanja porodicama kojima je potrebno socijalno stanovanje.

¹ Pravo na posedovanje imovine može se dokazivati posedovanjem i zauzimanjem imovine, kao i alternativnom dokumentacijom, kao što su: adresa na ličnim dokumentima, razni računi o plaćanju struje, vode, itd.

Pitanje stanovanje je usko povezano sa svim drugim komponentama, pošto je adekvatno stanovanje deo ličnog blagostanja, kao i preduslov uspeha u obrazovanju i dobrom zdravlju. Takođe, zapošljavanje je usko povezano sa rešavanjem pitanja stanovanja, jer donosi finansijska sredstva koje su potrebne za ovu svrhu.

Pretpostavke i rizici

Ključne pretpostavke za osiguranje postizanja gore navedenog cilja su:

- Završava rad na bazi podataka za evidenciju stambenih potreba;
- Opštine identifikuju potrebe za smeštaj zajednice i razvijaju trogodišnje programe socijalnog stanovanja;
- Vlada Kosova izdvaja dovoljno finansijskih sredstava za implementaciju strategije u sektoru stanovanja.

Dok, faktori koji stavljaju u pitanje uspeh onog što je planirano su:

- Nizak budžet koji je izdvojen od lokalnog i centralnog nivoa za stanovanje;
- Slabo organizovanje predstavnika zajednica za podnošenje zahteva institucijama;
- Nedovoljna pomoć od lokalnog i centralnog nivoa za realizaciju aktivnosti predviđenih strategijom.

6. Sprovođenje strategije

Ova strategija obuhvata 5-godišnji period koji je praćen akcionim planom koji je takođe, predmet odobrenja od strane Vlade Republike Kosovo. Strategija i Akcioni plan predstavljaju komplementarne dokumente koje treba tretirati kao celinu tokom njihove realizacije.

6.1. Mehanizmi sprovođenja

Uloga koordinacije za sprovođenje ove strategije pripada Kancelariji za dobro upravljanje (KDU) u okviru Kancelarije Premijera. Mehanizmi koji će obezbediti tok implementacije strategije su:

- Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) u okviru Kancelarije Premijera, odgovorna za praćenje i koordinaciju sprovođenja Strategije i Akcionog plana.
- Radne grupe za koordinaciju sprovođenja Strategije i Akcionog plana,
- Opštinski akcioni odbori (OAO) za svaku opštinu.

KDU vrši praćenje i koordinaciju sprovođenja Akcionog plana za implementaciju Strategije za integraciju romske i aškalijske zajednice. KDU će se baviti pitanjima koja su povezana sprovođenjem Akcionog plana u Međuministarskoj koordinacionoj grupi o ljudskim pravima, pod rukovodstvom Premijera Republike Kosovo, koja u svom sastavu kao članove ima ministre iz relevantnih ministarstava, Ombudsmana i predstavnike civilnog društva. Takođe, KDU može uputiti pitanja koja su povezana sprovođenjem Akcionog plana u Kolegijumu generalnih sekretara ministarstava, koji se na redovnoj osnovi sastaje jednom nedeljno.

KDU uspostavlja četiri radne grupe: 1) Radna grupa za obrazovanje; 2) Radna grupa za zapošljavanje i socijalnu zaštitu; 3) Radna grupa za zdravstvo, i 4) Radna grupa za stanovanje. Njihov zadatak je da prate sprovođenje aktivnosti u relevantnoj oblasti, da daju preporuke za napredak i da prenose relevantne informacije KDU-u. Svaka radna grupa će biti predvođena od generalnog sekretara relevantnog ministarstva (MONT, MRSZ, MZ i MŽSPP, respektivno), ili zbog njegovog/njenog odsustva od ko-predsedavajućeg grupe, i u svom sastavu će imati zvaničnike ministarstava i nezavisnih agencija, eksperte i predstavnike organizacija civilnog društva.

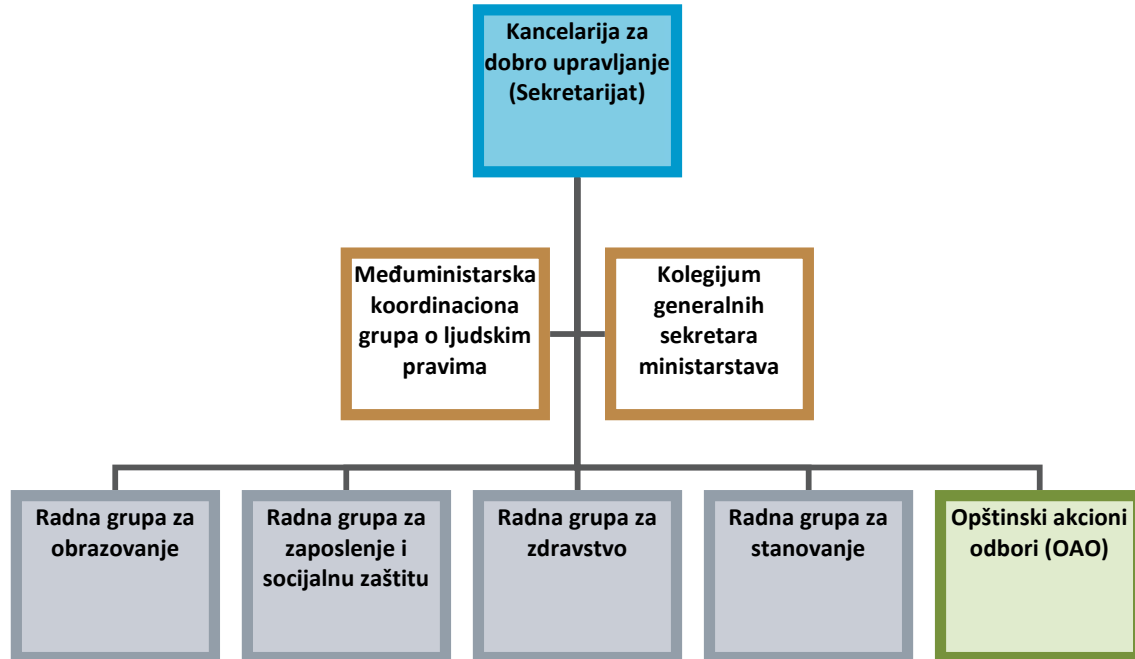
Za svaku opštinu je predviđeno formiranje Opštinskog akcionog odbora (OAO) za praćenje sprovođenja Strategije i Akcionog plana na lokalnom nivou. OAO će se sastojati od opštinskih direktora resornih uprava, predstavnika OKZP-a, opštinskih zvaničnika o ljudskim pravima, zvaničnika za ravnopravnost polova, predstavnika lokalnih i međunarodnih NVO-a, koje u relevantnoj opštini deluju za pitanja romske i aškalijske zajednice. OAO-om će rukovoditi gradonačelnik (ili potpredsednik) opštine koji će za dotičnu opštinu imenovati koordinatora OAO-a iz reda civilnog osoblja.

KDU, će pripremiti projekte zadatke o radu radnih grupa i Opštinskih akcionih odbora, kojima će se precizirati odgovornosti i procedure rada svakog od ovih mehanizama. Takođe, KDU će imenovati članove radnih grupa prema predlozima relevantnih ministarstava, dok, kroz MALS će komunicirati sa gradonačelnicima opština o što bržem formiranju OAO-a.

KDU će poslužiti kao sekretarijat četiri radnih grupa, podržavajući proces sprovođenja Strategije i Akcionog plana. Zadatak ovog Sekretarijata će biti izvršenje svih tehničkih poslova i pružanje profesionalne podrške radnim grupama, počev od pripremanja sastanaka do izrade dokumentacije koja će se odobriti od novih tela, uključujući izveštaje o sprovođenju Strategije i Akcionog plana.

Takođe, Sekretarijat će obaviti komunikacije sa OAO-om, prikupljanjem informacija o napretku od opština. Članovi Sekretarijata će biti i tri pripadnika romske i aškalijske zajednice.

Kompletna struktura mehanizma za sprovođenje Strategije i Akcionog plana je predstavljena u sledećem dijagramu.

6.2. Nadzor i procenjivanje

Za olakšanje nadzora i procenjivanja Strategije i Akcionog plana, izrađeni su pokazatelji o četiri oblasti Strategije koji su priloženi u Aneksu ovog dokumenta. Pri izradi pokazatelja uzete su u obzir dostupne informacije, kao i mogućnost za izvršenje upoređenja između stanja romske i aškalijske zajednice sa kosovskim stanovništvom generalno. Neki pokazatelji mogu da se računaju od podataka i statistika vladinih agencija, a neki drugi se zasnivaju u periodičnim studijama. Ovaj spisak pokazatelja treba posmatrati kao početni spisak koji se može obogatiti novim pokazateljima tokom procesa sprovođenja Strategije. Takođe, u zavisnosti od dostupnih informacija, mogu biti potrebne ispravke originalnih vrednosti.

Nadzor i sprovođenje Strategije i Akcionog plana će se izvršiti u dva nivoa:

Nadzor aktivnosti, koje se odnosi na napredak realizacije aktivnosti Strategije u skladu sa datim opisom u dokumentu Strategije i dinamici određenoj Akcionim planom. Ova vrsta nadzora pokazuje ukoliko se aktivnosti odvijaju kao što je planirano i daje sugestije za eventualnim promenama u pristupu.

Nadzor dostignuća (rezultata) koji sa zasniva na pokazateljima definisanim u Aneksu ovog dokumenta. U stvari, nadzor ove vrste podrazumeva prikupljanje podataka za upoređenje sadašnjeg stanja sa početnim i poželjnim stanjem.

Da bi se obezbedio efikasan nadzor, treba izraditi okvir za nadzor Strategije, koji određuje metodologiju prikupljanja i protoka informacija, linije i dinamiku izveštavanja, kao i način korišćenja izveštaja. To je uloga KDU-a, dok je razumno da, za potrebe nadzora treba koristiti i sredstva organizacija civilnog društva i razvojnih partnera.

Predviđa se da se, u trećoj godini sprovođenja Strategije (2019) organizuje sveobuhvatna procena Strategije i Akcionog plana u cilju pružanja relevantnih informacija o napretku sprovođenja novih dokumenata i osnove za eventualno ponovno planiranje aktivnosti tokom dve poslednje godine sprovođenja – 2020 dhe 2021. Jedna druga konačna procena, će se izvršiti u 2021. godini, kada se završava rok Strategije i poslužiće za razvoj drugih politika u ovoj oblasti. MUO će odobriti projektne zadatke za ove procene, ali njihovi glavni fokusi su:

Efektivnost: U kojoj meri su postignuti ciljevi Strategije i koji su glavni faktori koji utiču na ostvarivanje ili nedostatak ostvarivanja?

Relevantnost: U kojoj meri je Strategije uspela da reši stvarne potrebe romske i aškalijske zajednice i koja su bila njena ograničenja?

Održivost: Da li će ostati održivi efekti Strategije i nakon završetka njegovog sprovođenja i u kojoj meri je postignuto da nove prakse postaju deo svakodnevnog rada institucija?

Procesi: Koliko smo zadovoljni sprovođenjem aktivnosti i procesa koji su njihov deo, i kako bismo mogli da napredujemo u tom pogledu?

7. Budžet

Neophodan budžet za sprovođenje ove strategije izračunat je kao deo razvoja akcionog plana Strategije, a obračun je urađen za ceo petogodišnji period implementacije Strategije. U ovom slučaju uzeti su u obzir planirani troškovi u okviru drugih strateških dokumenata, kao i operativni troškovi, izbegavši njihovo dupliranje. Procena ukupnog budžeta za implementaciju Strategije ima iznos od 15.465.058 EUR. Tabela 11. prikazuje pregled budžetskih rashoda po godinama i oblastima Strategije.

Tabela 11. Pregled budžeta Strategije po godinama

Prioritetna oblast	2017	2018	2019	2020	2021	Ukupno
Obrazovanje	€ 912,875	€ 1,221,875	€ 1,250,900	€ 1,260,400	€ 1,272,800	€ 5,918,850
Zapošljavanje i socijalna zaštita	€ 400,133	€ 798,155	€ 942,900	€ 942,900	€ 942,900	€ 4,026,988
Zdravstvo	€ 95,000	€ 95,000	€ 75,000	€ 55,000	€ 55,000	€ 375,000
Stanovanje	€ 380,730	€ 1,263,390	€ 1,247,300	€ 1,161,050	€ 1,091,750	€ 5,144,220
	€ 1,788,738	€ 3,378,420	€ 3,516,100	€ 3,419,350	€ 3,362,450	€ 15,465,058

Primećuje se da su veći izdaci za obrazovanje, uglavnom zbog stipendija za učenike i studente, i zbog podrške obrazovnih centara koji služe učenicima romske, aškalijske i egipćanske zajednice. U međuvremenu, najveći deo rashoda u oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite (oko 2.7 miliona od 4 miliona evra), koji protiče iz dodatnog uključivanja pripadnika romske i aškalijske zajednice u socijalnim šemama. U oblasti zdravstva planirani rashodi su nešto manji jer se zdravstvene usluge pružaju kroz postojeće kapacitete zdravstvenog sistema. Istovremeno, u oblasti stanovanja, najveći deo rashoda ide na izgradnju i renoviranje kuća i socijalnih stanova za pripadnike romske i aškalijske zajednice.

Tabela 12. prikazuje pregled budžeta po ekonomskim kategorijama, od kojih je izražena dominacija subvencija i kapitalnih izdataka u budžetu, jer imamo veoma umereno opterećenje u poziciji plata i dnevnica.

Tabela 12. Pregled budžeta Strategije prema ekonomskim kategorijama

Prioritetna oblast	Plate i dnevnice	Roba i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni izdaci	Ukupno
Obrazovanje	€ 137,600	€ 194,750	€ 5,568,500	€ 18,000	€ 5,918,850
Zapošljavanje i socijalna zaštita	€ 35,700	€ 111,788	€ 3,879,500		€ 4,026,988
Zdravstvo		€ 160,000	€ 215,000		€ 375,000
Stanovanje		€ 80,220	€ 462,000	€ 4,602,000	€ 5,144,220
	€ 173,300	€ 546,758	€ 10,125,000	€ 4,620,000	€ 15,465,058

Međutim, kada je reč o izvorima finansiranja, iz tabele 13. se vidi da 63,6% budžeta planirano je da budu pokriven sredstvima donatora, dok samo 2,5% iz opštinskih budžeta.

Tabela 13. Pregled budžeta Strategije prema izvorima finansiranja

Izvor finansiranja	2017	2018	2019	2020	2021	Ukupno
Budžet Kosova	€ 513,880	€ 1,113,490	€ 1,262,300	€ 1,285,800	€ 1,223,200	€ 5,398,670
Opštinski budžet	€ 20,000	€ 91,500	€ 91,500	€ 91,500	€ 91,500	€ 386,000
Donatori	€ 1,254,858	€ 2,173,430	€ 2,162,300	€ 2,042,050	€ 2,047,750	€ 9,680,388
	€ 1,788,738	€ 3,378,420	€ 3,516,100	€ 3,419,350	€ 3,362,450	€ 15,465,058

Aneks: Okvir za procenjivanje učinka

Cilj 1: Povećanje uključivanja i pružanje mogućnosti za razvoj, osposobljavanje i kvalitetno obrazovanje za pripadnike romske i aškalijske zajednice		
Pokazatelj	Početno stanje	Objašnjenje
Uključivanje romske, aškalijske i egipćanske dece u pred-osnovno obrazovanje (Cilj: 70%)	53.9% ¹¹⁴	<i>Procenat dece u prvom razredu koji su pohađali pred osnovno obrazovanje u prošloj godini</i>
Uključivanje romske, aškalijske i egipćanske dece u osnovno obrazovanje (Cilj: 95%)	85.3% ¹¹⁵	<i>Procenat dece uzrasta osnovne škole koji trenutno pohađaju osnovno i li srednje obrazovanje.</i>
Uključivanje romske, aškalijske i egipćanske dece u niže srednje obrazovanje (Cilj: 85%)	65% ¹¹⁶	<i>Procenat dece uzrasta niže srednje škole koji trenutno pohađaju niže srednje obrazovanje ili viši nivo</i>
Uključivanje romske, aškalijske i egipćanske dece u visoko srednje obrazovanje (Cilj: 50%)	30.3% ¹¹⁷	<i>Procenat dece uzrasta visoko srednje škole koji trenutno pohađaju visoko srednju školu ili viši nivo</i>
Stopa tranzicije u visoko srednjem obrazovanju za romsku, aškalijsku i egipćansku zajednicu (Cilj: 80%)	69.9% ¹¹⁸	<i>Broj upisanih učenika u 10. razredu u tekućoj školskoj godini, kao procenat broja upisanih učenika u 9. razredu prošle godine.</i>
Indeks rodne ravnopravnosti za romsku, aškalijsku i egipćansku zajednicu Nivo: Osnovni (Cilj: 1)	1.01 ¹¹⁹	<i>Broj devojaka podeljen sa brojem dečaka.</i>
Indeks rodne ravnopravnosti za romsku i aškalijsku zajednicu Nivo: Niže srednji (Caku: 1)	0.94 ¹²⁰	<i>Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, na Kosovu žive 35.784 Roma i Aškalijski, i Egipćani dok je indeks pariteta polova 0.99.</i>
Indeks pariteta polova za romsku, aškalijsku i egipćansku zajednicu Nivo: Visoko srednji (Caku: 0.90)	0.80 ¹²¹	
Uključivanje repatriirane dece u obrazovnom sistemu (Cilj: 100%)	Nedostaju podaci	
Smanjenje stope napuštanja	0.20% ¹²²	<i>Broj dece koji su napustili obavezno</i>

¹¹⁴ Anketa grupacije višestrukih indikatora 2013-2014 –Romska, aškalijska i egipćanska zajednica (MICS) Finalni izveštaj, ASK, Priština str. VII. <https://ask.rks-gov.net/images/files/Komunitetet%20Rome.%20Ashkali%20dhe%20Egjiptiane%20ne%20Kosove.pdf>

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Isto.

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ Isto.

¹¹⁹ Isto.

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Isto.

obaveznog obrazovanja (Cilj: < 0.1%)		<i>obrazovanje kao procenat ukupnog broja dece koji pohađaju ovaj nivo školovanja</i>
Smanjenje stope napuštanja visoko srednjeg obrazovanja (Cilj: < 1%)	1.70% ¹²³	<i>Broj dece koji su napustili visoko srednje obrazovanje kao procenat ukupnog broja dece koji pohađaju ovaj nivo školovanja</i>

¹²² Statistički izveštaj sa obrazovnim indikatorima 2014/15, MONT str. 27. <http://MASHt.rks.gov.net/uploads/2015/12/raport-statistikor-me-tregues-arsimor-2014-15.pdf>

¹²³ Isto, str. 28.

Cilj 2: Pобољшanje ekonomskog i socijalnog stanja romske i aškalijske zajednice		
Indikator	Početno stanje	Objašnjenje
Norma zapošljavanja (Cilj: 17%) ¹²⁴	Nedostaju podaci	<i>Procenat radno sposobnih pojedinaca koji su zaposleni</i>
Norma zapošljavanja kod žena (Cilj: 12%) ¹²⁵	9% ¹²⁶	<i>Procenat radno sposobnih žena koje su zaposlene</i>
Uključivanje u AMTR (Cilj: 10%)	6% ¹²⁷	<i>Procenat korisnika AMTR koji pripadaju ovim zajednicama</i>
Uključivanje žena u AMTR (Cilj: 25%)	12% ¹²⁸	<i>Procenat žena iz redova korisnika AMTR koje pripadaju ovim zajednicama</i>
Uključivanje na zapošljavanje u javnom sektoru (Cilj: 1%) ¹²⁹	0.5% ¹³⁰	<i>Procenat zaposlenih u javnom sektoru koji pripadaju ovim zajednicama</i>
Uključivanje siromašnih porodica u shemama socijalne pomoći (Cilj: 80%)	54% ¹³¹	<i>Procenat siromašnih porodica koje dobijaju socijalnu pomoć (I. i II. kategorija socijalne pomoći)</i>
Uključivanje porodica sa decom sa trajnim invaliditetom u šemi finansijske podrške (Cilj: 100%)	Nedostaju podaci	<i>Identifikacija i dijagnostika dece sa trajnim invaliditetom.</i>
Uključivanje osoba sa trajnim invaliditetom u penzijskoj šemi za osobe sa trajnim invaliditetom (Cilj: 100%)	Nedostaju podaci	<i>Identifikacija i dijagnostika osoba sa trajnim invaliditetom starosti od 18-65 godina.</i>
Broj pripadnika ovih zajednica koji dobijaju usluge od CSR. (Caku: 228/vit)	105 ¹³²	<i>Broj osoba kojima su pružene socijalne usluge od strane CSR.</i>

¹²⁴ Obzirom da podaci početnog stanja na nivou zemlje nedostaju, a dostupni podaci pokazuju značajne razlike u zapošljavanju između ovih zajednica i ostatka stanovništva, cilj je podešen tako da stopa zaposlenosti bude u nivou oko 30% niska u poređenju sa stopom na nacionalnom nivou u 2015. Kosovska Agencija za statistiku, Rezultati ankete o radnoj snazi 2015 na Kosovu, 2016. godine.

¹²⁵ U ovom slučaju, cilj je postavljen na istom nivou žena kao na nacionalnom nivou u 2015. godini.

¹²⁶ Fondacija CREATE i Dokumentacioni centar Roma i Aškalijska (RADC). Žene Romkinja, Aškalijske i Egipćanke u Upravljanju i Ekonomiji

¹²⁷ Šifre se referišu periodu Januar – Juni 2016. U 2015. godini učešće ovih tri zajednica je bilo značajno veće (17.8 odsto), međutim ukupan broj korisnika je bio vrlo mali. Izvor: MRSZ, Sistem informacija za upravljanje zapošljavanjem, Septembar 2016. godine.

¹²⁸ Izvor: MRSZ, Sistem informacija za upravljanje zapošljavanjem, Septembar 2016. godine.

¹²⁹ Prema podacima popisa stanovništva iz 2011. godine, učešće ovih zajednica je oko 2 odsto.

¹³⁰ Romi i Aškalijske sa po 0.2% dok Egipćani sa 0.1%. Ured premijera/Kancelarija za pitanja zajednica, Procena zapošljavanja pripadnika ne-većinskih zajednica u Državnim službama i Javnim preduzećima na Kosovu, 2013.

¹³¹ Na osnovu podataka iz popisa 2011. godine i AGVI 2013-2014 procenjuje se da su 6.000 porodica iz ovih zajednica. Na osnovu podataka Programa ujedinjenih nacija za razvoj (2013), 60% porodica ovih zajednica nisu u stanju da obezbede osnovne životne namirnice, što znači da ove šeme pokrivaju samo 54% siromašnih porodica.

¹³² Prema podacima MRSZ u poslednje tri godine (2013, 2014 i 2015) godišnje socijalne usluge su u proseku dobili 105 pripadnika romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Prema ovim statistikama, procenjuje se da samo svaki četvrti CSR pružio usluge za jednog pripadnika ovih zajednica. Cilj je da mesečno, svaki drugi CSR, pruža socijalne usluge za jednog pripadnika ovih zajednica, odnosno 19 opština x 1 lice x 12 meseci =228.

Cilj 3: Poboljšanje zdravstvene situacije i kvaliteta života za pripadnike romske i aškalijske zajednice		
Indikator	Početno stanje	Objašnjenje
Dugovečnost pripadnika ovih zajednica (Cilj: 63 godina)	58.7 godina ¹³³	<i>Godine prosečnog života pripadnika ovih zajednica.</i>
Procenat vanbolničkih porođaja/kući (Cilj: 30%)	38% ¹³⁴	<i>Procenat vanbolničkih porođaja (kući) u okviru ukupnog broja porođaja žena ovih zajednica</i>
Zadovoljavajuća stopa u pristupu javnim uslugama (Cilj: 90%)	80% ¹³⁵	<i>Subjektivni nivo zadovoljstva zdravstvenim uslugama u javnom sektoru.</i>
Iskorišćavanje zdravstvenih usluga od strane pripadnika ovih zajednica (Cilj: 80%)	71.2% ¹³⁶	<i>Procenat povećanja iskorišćavanja zdravstvenih usluga od strane pripadnika ovih zajednica u poređenju sa prethodnim periodima.</i>
Potpuna imunizacija (Cilj: 50%)	30.2% ¹³⁷	<i>Procenat dece starosti 24-35 meseci koji su uzeli sve preporučene vakcine rasporedom vakcinacije na Kosovu do njihovog prvog rođendana (boginje do drugog rođendana)</i>
Porođaji u ranom uzrastu (Cilj: 5%)	16.7% ¹³⁸	<i>Procenat žena starosti 20-24 godina koje imaju najmanje jedno živorođeno dete pre 18 godina</i>
Deca sa dijarejom (Cilj: 10%)	17.2% ¹³⁹	<i>Procenat dece ispod 5 godina sa dijarejom u poslednje 2 nedelje</i>
Deca sa simptomima AR (Cilj: 10%)	17.2% ¹⁴⁰	<i>Procenat dece ispod 5 godina sa simptomima akutnim respiratorima (AR) u poslednje 2 nedelje</i>

¹³³ Novo zdravstveno osiguranje spasiće živote: Dugovečnost i zdravstvo u zajednicama Roma, Aškalijske i Egipćana na Kosovu, Balkan Sunflowers. 2016.

¹³⁴ Improving Health of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo Polje. Health for All. 2010.

¹³⁵ Novo zdravstveno osiguranje spasiće živote: Dugovečnost i zdravstvo romske, aškalijske i egipćanske zajednice na Kosovu, Balkan Sunflowers. 2016

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Multiple Indicator Cluster Survey 2013-2014. UNICEF. 2016

¹³⁸ Multiple Indicator Cluster Survey 2013-2014. UNICEF. 2016

¹³⁹ Multiple Indicator Cluster Survey 2013-2014. UNICEF. 2016

¹⁴⁰ Multiple Indicator Cluster Survey 2013-2014. UNICEF. 2016

Cilj 4: Obezbeđivanje adekvatnog održivog stanovanja za romsku i aškalijsku zajednicu u skladu sa važećim zakonodavstvom

Indikator	Početno stanje	Objašnjenje
Broj evidentiranih porodica u bazi podataka koje imaju privatnu imovinu, ali nemaju odgovarajuće uslove stanovanja. (Cilj: 3,000 porodice)	N/A	
Broj porodica koje su regulisale status imovine u kojoj žive (Cilj: 3,600)	1200 ¹⁴¹	
Broj uključenih porodica u bazu podataka za finansiranje posebnih programa stanovanja (Cilj: 2,000)	N/A	
Broj kuća ili drugih objekata u opštinskom i privatnom vlasništvu koji se mogu koristiti za smeštaj porodica u stanju socijalne potrebe stanovanja (Cilj : 210 - 7 regiona, po 30 kuća)		
Broj izgrađenih kuća na parcelama čiji su vlasnici pripadnici zajednica (Cilj: 100 kuća)		<i>Do sada je izgrađeno 900 kuća za pripadnike romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Postoji tačna evidencija o izgradnji prema opštinama i investitorima.</i>
Broj renoviranih kuća čiji su vlasnici pripadnici zajednica (Cilj: 150 kuća)		<i>Do sada su renovirane 260 kuća za pripadnike romske, aškalijske i egipćanske zajednice (Izvor: Voice of RAE)</i>
Broj stambenih jedinica za pripadnike ovih zajednica kojima imaju potrebu za socijalnim stanovanjem (Cilj: 80 stambenih jedinica)		<i>Do sada je izgrađeno 445 stambenih jedinica za pripadnike romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Postoji tačna evidencija o izgradnji prema opštinama i investitorima.</i>
Broj programa koje sprovode opštine ili vlada za tretman neformalnih naselja u kojima žive pripadnici zajednice (Cilj: 7)		<i>Tretman neformalnog naselja znači izgradnju infrastrukture koja obezbeđuje optimalne uslove za život unutar tog naselja.</i>

¹⁴¹ Prema proceni, 20% od ukupno 6000 porodica iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice imaju regulisan status imovine gde žive.